

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 13 december 2001 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utreda frågor om skydd av hotade bevispersoner m.fl. Till särskild utredare förordnades samma dag rikspolischefen Sten Heckscher.

Utredningen, som antog namnet Personssäkerhetsutredningen, överlämnade i augusti 2002 delbetänkandet Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer (SOU 2002:71).

Utredningen har därefter fortsatt sitt arbete med återstående frågor.

Följande har såsom experter biträtt utredningen under denna andra del av arbetet: kammarrättsassessorn Cecilia Mauritzon, kammarrättsassessorn Charlotte von Essen, säkerhetsansvarige Christer Isaksson, informationschefen Gudrun Nordborg, vice överåklagaren Gunnar Adell, hovrättsrådet Lena Egelin Grunditz, kammarrättsassessorn Magnus Mathiasson, tf rådmannen Maria Lockman och kommissarien Pontus Hofte.

Hovrättsassessorn Katarina Adolfson har varit utredningens sekreterare.

Utredningen får härmed överlämna sitt slutbetänkande Ett nationellt program om personssäkerhet (SOU 2004:1).

Utredningens uppdrag är därmed slutfört.

Stockholm i januari 2004

Sten Heckscher

/Katarina Adolfson

Innehåll

Förkortningar	13
Sammanfattning	15
Summary	21
Författningsförslag	29
1 Förslag till personsäkerhetslag (200X:XX).....	29
2 Förslag till lag (200X:XX) om personsäkerhetsersättning.....	33
3 Förslag till lag (200X:XX) om behörig domstol vid sekretess för personuppgifter.....	35
4 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	36
5 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	37
6 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.....	38
7 Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).....	40
8 Förslag till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229).....	43
Bakgrund	
1 Uppdraget och dess genomförande	47
1.1 Utredningens uppdrag.....	47

1.2	Utredningens arbete.....	48
2	Hotet från ett narkotikasyndikat – en uppdiaktad historia.....	51
3	Nuvarande ordning	73
3.1	Inledning.....	73
3.2	Polisens ansvar.....	74
3.3	Socialtjänstens ansvar.....	74
3.4	Brottsofferjourerna	75
3.5	Möjligheterna till besöksförbud.....	75
3.6	Åtgärder under det rättsliga förfarandet.....	76
3.6.1	Målsägandebiträde.....	76
3.6.2	Stödperson.....	77
3.6.3	Vittnesstöd	77
3.6.4	Bevisupptagning utom huvudförhandling.....	78
3.6.5	Förhör i parts eller åhörars utevaro.....	79
3.6.6	Säkerhetskontroll i domstol	79
3.6.7	Videokonferens	80
3.7	Straffrättsliga regler.....	82
3.7.1	Övergrepp i rättssak.....	82
3.7.2	Våld och hot mot tjänsteman	83
3.7.3	Billighetshänsyn vid straffmätning	83
3.8	Frågor rörande verkställighet av påföljder.....	85
3.8.1	Brev och telefonsamtal	85
3.8.2	Underrättelse till målsäganden om permission m.m.	85
3.9	Ekonomisk ersättning	86
3.9.1	Skadestånd	86
3.9.2	Brottsskadeersättning	86
3.10	Skydd av personuppgifter	87
3.10.1	Allmänt	87
3.10.2	Spärrmarkering.....	87
3.10.3	Kvarskrivning	89

3.10.4	Fingerade personuppgifter	91
3.10.5	Skyddad folkbokföring.....	92
3.10.6	Byte av namn.....	93
3.10.7	Sekretess hos olika myndigheter.....	93
4	Internationella förhållanden	97
4.1	Inledning.....	97
4.2	Vittnesskydd i andra länder.....	97
4.2.1	Norden	97
4.2.2	Holland.....	101
4.2.3	Storbritannien och Nordirland	102
4.2.4	Kanada.....	103
4.2.5	USA	103
4.3	Internationella instrument och samarbetsorgan	104
4.3.1	EU.....	104
4.3.2	Europol.....	105
4.3.3	Europarådet.....	106
4.3.4	Östersjösamarbetet.....	107
4.3.5	FN.....	107
5	RPS:s förslag till handlingsprogram för skydd av bevispersoner.....	109
5.1	Bakgrund	109
5.2	Personkretsen.....	109
5.3	Övriga kriterier för inträde.....	110
5.4	Skyddsnivåer.....	110
5.5	Basutbudet av åtgärder.....	110
5.6	Beslut om programmet	111
5.7	Organisationsfrågor.....	111
5.8	Bevisupptagning	112

Överväganden och förslag

6	Behovet av ökade skyddsåtgärder	115
6.1	Inledning.....	115
6.2	Vilka står bakom hoten och våldet?.....	115
6.3	Hur ser hoten och våldet ut?.....	116
6.4	Omfattningen av hot och andra angrepp.....	118
6.4.1	Brottsofferutredningen.....	118
6.4.2	Rättsstatistik.....	119
6.5	Särskilt om vissa utsatta grupper.....	119
6.5.1	Allmänt.....	119
6.5.2	Polisen.....	120
6.5.3	Åklagarna.....	121
6.5.4	Domstolarna.....	122
6.5.5	Kriminalvården.....	123
6.5.6	Andra grupper.....	123
6.6	Slutsatser.....	124
7	Ett nationellt program om personsäkerhet	127
7.1	Allmänna utgångspunkter.....	127
7.1.1	Inledning.....	127
7.1.2	Ett program om personsäkerhet	127
7.1.3	Programmets inriktning	128
7.1.4	Övergripande ansvarsfrågor	129
7.1.5	En ramlagstiftning.....	131
7.2	Förutsättningarna för att tillämpa programmet	132
7.2.1	Hotbilden	132
7.2.2	Personkretsen.....	133
7.2.3	Övriga förutsättningar.....	138
7.3	Handläggningen	140
7.3.1	Polisen och kriminalvården	140
7.3.2	Samarbete med andra	141
7.4	Inträde.....	143
7.4.1	Ansökan.....	143

7.4.2	Beslut.....	144
7.4.3	Villkor.....	145
7.5	Innehållet i programmet.....	145
7.5.1	Allmänt.....	146
7.5.2	Ett basutbud av åtgärder	146
7.5.3	Särskilt om kriminalvården	151
7.6	Utträde ur programmet.....	152
7.7	Överklagande	152
7.8	Sekretess	154
7.8.1	Allmänt.....	154
7.8.2	Two nya sekretessbestämmelser	154
7.9	Inskränkningar i vittnesplikten.....	157
7.10	Framtida samarbete med andra länder.....	157
7.10.1	Allmänt om internationellt samarbete	158
7.10.2	Särskilt om nordiskt samarbete.....	158
8	Ekonomisk ersättning till hotade personer.....	161
8.1	Inledning.....	161
8.2	Ersättningsmöjligheter enligt gällande rätt	162
8.2.1	Skadestånd.....	162
8.2.2	Brottsskadeersättning.....	163
8.2.3	Socialförsäkringsförmåner	163
8.2.4	Bistånd enligt socialtjänstlagen.....	164
8.3	Frågans tidigare behandling.....	164
8.3.1	Inledning	164
8.3.2	Rapport från RPS.....	164
8.3.3	Utredningen om vissa folkbokföringsfrågor	165
8.3.4	Propositionen om skydd för förföljda personer, samordningsnummer, m.m.	165
8.3.5	Utskottsuttalanden.....	165
8.3.6	Brottsofferutredningen	166
8.3.7	RPS:s förslag om skydd av bevispersoner	167
8.3.8	Propositionen om stöd till brottsoffer.....	168

8.4	Överväganden och förslag	169
8.4.1	Personsäkerhetsersättning – en ny form av ersättning införs	169
8.4.2	Personkretsen	170
8.4.3	Ersättningens bestämmande	171
8.4.4	Handläggningen	173
8.4.5	Beskattning och utmätning	174
9	Processuella frågor	177
9.1	Inledning	177
9.2	Handläggningen av mål och ärenden då ena parten har skyddade uppgifter	178
9.2.1	Bakgrund	178
9.2.2	Gällande forumregler	179
9.2.3	Parts uppgiftsskyldighet och domstolens utredningsskyldighet	181
9.2.4	Personuppgifter hos domstolen	183
9.2.5	Närmare om problemen med nuvarande ordning	187
9.2.6	Forumfrågans tidigare behandling	193
9.2.7	Överväganden och förslag	196
9.3	Anonyma bevispersoner	203
9.3.1	Bakgrund	203
9.3.2	Europakonventionen m.m.	204
9.3.3	Utländsk rätt	205
9.3.4	Frågans tidigare behandling	207
9.3.5	Överväganden	209
9.4	Säkring av bevis	211
9.4.1	Bakgrund	211
9.4.2	Bevisupptagning enligt gällande rätt	211
9.4.3	Förslaget från RPS	213
9.4.4	Överväganden och förslag	214
10	Genomförandefrågor	217
10.1	Ekonomiska konsekvenser	217
10.1.1	Utgångspunkterna för våra beräkningar	217
10.1.2	De beräknade kostnaderna	218
10.2	Andra konsekvenser	221

10.3	Ikraftträdande	221
11	Författningskommentar	223
11.1	Förslaget till personsäkerhetslag.....	223
11.2	Förslaget till lag om personsäkerhetsersättning	228
11.3	Förslaget till lag om behörig domstol vid sekretess för personuppgifter.....	230
11.4	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	231
11.5	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	232
11.6	Förslaget till lag om ändring i lagen om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.	232
11.7	Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen.....	232
11.8	Förslaget till lag om ändring i inkomstskattelagen.....	233
Bilagor		
1	Kommittédirektiv	237
2	Förslag till Nationella riktlinjer för personsäkerhetsarbete	245

Förkortningar

bet.	betänkande
BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
dir.	direktiv
Ds	Departementsserien
DV	Domstolsverket
EU	Europeiska unionen
FB	Föräldrabalken
FL	Förvaltningslagen (1986:223)
HD	Högsta domstolen
JO	Justitieombudsmannen
JuU	Justitieutskottet
KvaL	Lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avd. I
prop.	proposition
PRV	Patent- och registreringsverket
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
RPS	Rikspolisstyrelsen
rskr.	riksdagsskrivelse
RSV	Riksskatteverket
RÅ	Riksåklagaren
SCB	Statistiska centralbyrån
SFS	Svensk författningssamling
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SkU	Skatteutskottet
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄB	Ärvdabalken
ÄktB	Äktenskapsbalken

Sammanfattning

Bakgrund

Utsagor från vittnen och andra bevispersoner är ett väsentligt inslag i en effektiv rättskipning. Hot och våld mot bevispersoner och deras anhöriga utgör därför ett stort hinder i det brottsbekämpande arbetet. Om det allmänna inte kan erbjuda bevispersoner ett tillräckligt skydd vid sådana angrepp, finns det risk för att dessa väljer att inte samarbeta med polisen, vilket i sin tur kan få till följd att grova brott förblir ouppklarade. Också hot och våld mot anställda inom rättsväsendet och andra utsatta grupper är ett allt större problem.

I Sverige har vi sedan länge sett mycket allvarligt på försöken att sabotera rättsprocesser genom att påverka bevispersoner med våld eller hot. Detsamma gäller angreppen mot andra utsatta personkategorier. Polisen spelar självklart en viktig roll i arbetet med att skydda och hjälpa utsatta personer. I dag saknas dock ett för riket sammanhållet och professionellt program för hur skyddet för allvarligt hotade personer skall vara beskaffat. Det skydd som likväl erbjuds riskerar därmed att bli amatörmässigt och mindre effektivt. Det ligger ett värde i enhetliga ramar och en nationell samordning av detta skyddsarbete. Detta kan åstadkommas genom enhetliga bestämmelser rörande skyddsåtgärder, arbetsmetoder och rutiner.

Vi har fått i uppdrag att utforma ett nationellt program till skydd för bevispersoner m.fl. och att lämna förslag i frågor som har samband med ett sådant program. Till grund för vårt arbete ligger ett förslag från RPS från december 2000 om ett handlingsprogram till skydd för bevispersoner.

Våra förslag

Ett nationellt program om personsäkerhet

En ny lag

Vi föreslår att det skall införas *ett nationellt program om personsäkerhet*. Programmet skall regleras i en särskild lag. Härmed uppnås en enhetlig modell för personsäkerhetsarbete i hela landet.

I lagen skall vissa grundläggande frågor behandlas såsom förutsättningarna för programmets tillämpning, beslutsgången och rätten till överklagande.

Personer som får beviljas inträde i programmet

Programmet är inriktat på att omfatta en snäv personkrets.

I första hand är det tänkt att tillämpas beträffande bevispersoner som medverkar i en förundersökning eller rättegång rörande grov eller organiserad brottslighet och deras närstående. Med bevispersoner avses målsägande och vittnen men även misstänkta och tilltalade. Det är erfarenhetsmässigt i sistnämnda grupp som de mera komplicerade skyddsfrågorna uppkommer.

Härutöver får programmet tillämpas beträffande anställda inom rättsväsendet, t.ex. poliser, och deras närstående.

Slutligen kan programmet tillämpas även beträffande andra personer, om det föreligger särskilda skäl. Det kan handla om politiker, journalister och andra exponerade grupper.

Förutsättningar för programmets tillämpning

En första förutsättning för att en person skall beviljas inträde i programmet är att det föreligger en påtaglig risk för brottslighet som riktar sig mot dennes eller en närståendes liv, hälsa, frihet eller frid.

För att en bevisperson skall beviljas inträde krävs härutöver att

- 1) de uppgifter bevispersonen lämnar bedöms ha betydelse för möjligheten att uppnå tillräckliga skäl för åtal och fällande dom,
- 2) det finns ett samband mellan risken för brott och de uppgifter som bevispersonen lämnar,

- 3) bevispersonen samtycker till att genomföra programmet och bedöms komma att följa de villkor som ställs,
- 4) bevispersonen har rätt att stadigvarande vistas i landet och
- 5) andra säkerhetsåtgärder bedöms otillräckliga.

För att programmet skall tillämpas beträffande andra personer än bevispersoner krävs att förutsättningarna i 3–5 är uppfyllda. Beträffande anställda inom rättsväsendet krävs dessutom att det finns ett samband mellan risken för brott och tjänsten.

Ansvaret för handläggningen

Att skydda hotade personer är i huvudsak en polisiär fråga. Polisen skall därför ha huvudansvaret för programmet.

Även kriminalvården skall dock ha ett visst ansvar för programmet. Det gäller de personer som undergår verkställighet av fängelse. Polisen skall emellertid ha ansvar för intagen som vistas utanför anstalten med stöd av 34 § KvaL.

Polisen och kriminalvården skall samarbeta med varandra och med andra samhällsorgan som berörs av ett personsäkerhetsärende. Insatser från myndigheter utanför programmet kan vara mycket viktiga för att programmet skall lyckas. Det kan t.ex. handla om ekonomiskt bistånd från socialtjänsten, medicinsk hjälp från sjukvården eller skydd av personuppgifter inom folkbokföringen.

Inträde

En ansökan om inträde i programmet får göras av den som önskar skydd i programmet, en myndighet som utreder ett med inträdet sammanhängande brott eller kriminalvården. Frågan om inträde får även tas upp självmant av polisen.

Ansökan om inträde skall göras hos en polismyndighet. Är förutsättningarna uppfyllda, skall inträde beviljas.

Polisen får ställa upp villkor för programmets genomförande som den enskilde är skyldig att följa.

Innehållet i programmet

Den som beviljats inträde i programmet skall få hjälp med de säkerhetsåtgärder som bedöms nödvändiga och möjliga att genomföra, t.ex. skyddat boende.

Den enskilde skall även få hjälp med myndighetskontakter och annat som krävs för att genomföra programmet.

Utträde

En polismyndighet får besluta om utträde ur programmet, om någon av förutsättningarna för att tillämpa det inte längre föreligger.

Överklagande

Ett avslagsbeslut på en ansökan om inträde i programmet eller ett beslut om utträde ur programmet får överklagas till RPS.

Sekretess

För att arbetet med personsäkerhetsprogrammet skall fungera måste sekretesslagstiftningen vara utformad på ett ändamålsenligt sätt. Uppgifter om dem som skyddas i programmet liksom uppgifter om polisens arbetsmetoder och rutiner får inte hamna i orätta händer. Vi föreslår därför nya bestämmelser i sekretesslagen.

Framtida samarbete med andra länder

Ett viktigt inslag i personsäkerhetsarbete är att flytta den hotade personen långt bort från själva hotet. Sverige är dock ett relativt litet land, och det är därför inte alltid lätt att uppnå tillräcklig säkerhet vid en flyttning inom landet.

Några rutiner för utbyte mellan Sverige och andra länder finns inte i dag, eftersom internationellt samarbete regelmässigt förutsätter att de länder som deltar har ett fullt utbyggt nationellt handlingsprogram. När det svenska programmet antagits öppnas därför nya möjligheter till samarbete med andra länder.

Ekonomisk ersättning till hotade personer

En allvarligt hotad person utsätts inte bara för mänskligt lidande utan drabbas också ofta av ekonomiska problem. Den hotade måste kanske flytta till en annan ort vilket kan dra med sig extra kostnader för boende och flyttning samt minskade inkomster i samband med byte av arbete.

Vi föreslår därför att den som är föremål för åtgärder i det nya programmet skall ha rätt till ersättning från staten, s.k. *personsäkerhetsersättning*. Sådan ersättning skall kunna utgå även till andra personer som riskerar att utsättas för brottslighet som riktar sig mot liv, hälsa, frihet eller frid, om det föreligger synnerliga skäl.

Personsäkerhetsersättning skall lämnas i skäligen utsträckning för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och förlust vid avyttring av egendom som orsakas av åtgärder till förebyggande av brott.

Ärendena om personsäkerhetsersättning skall prövas av Brottsoffermyndigheten.

Processuella frågor

Olika processuella problem kan uppstå i samband med handläggningen av mål och ärenden i domstol när ena parten har skyddade personuppgifter.

Ett av problemen är svårigheten för käranden att välja rätt forum när sekretess gäller för svarandens adressuppgift. För att komma till rätta med detta problem föreslår vi att det skall införas särskilda forumregler för sådana situationer. För de allmänna domstolarnas del införs en generell forumregel. När det gäller verkställighet i familjemål införs för länsrätternas del en särskild forumregel i föräldrabalken.

En annan processuell fråga gäller behovet av åtgärder som syftar till att förhindra att en bevisperson, på grund av rädsla för repressalier, vid huvudförhandlingen ändrar en tidigare lämnad uppgift eller avstår från att lämna en sådan. I denna del föreslår vi att RPS och RÅ får i uppdrag att utforma riktlinjer för videoinspelning av förhör med bevispersoner som riskerar att utsättas för brottslighet som riktar sig mot liv, hälsa, frihet eller frid.

Ekonomiska konsekvenser

Internationella erfarenheter visar att skyddsprogram är mycket kostnadskrävande eftersom ett effektivt säkerhetsarbete är förenat med stora utgifter. Dessutom tenderar kostnaderna för ett program att öka år för år beroende på att allt fler beviljas inträde i programmet men få lämnar det.

Vi har uppskattat att vårt förslag medför kostnader för staten på uppskattningsvis 50 miljoner kr det första året, varav 40 miljoner kr hänförs till programmet och 10 miljoner kr till den nya ersättningsformen. Efter hand som fler personer tas in i programmet förväntas kostnaderna öka med några miljoner för varje år.

En del av kostnaderna för programmet motsvaras av utgifter som polisen har redan i dag för personskyddsarbete. Mellanskillnaden uppvägs av avsevärda besparingar i form av uteblivna kostnader för det allmänna och för enskilda.

Ikraftträdande

Våra förslag kräver inte så omfattande förberedelser. Det är också angeläget att personsäkerhetsprogrammet kan börja tillämpas snarast. Vi bedömer därför att ikraftträdande bör kunna ske den 1 januari 2005.

Summary

Background

Statements by witnesses, parties and other persons providing evidence (witnesses) are an essential element of the efficient administration of justice. The occurrence of serious forms of threats and violence towards witnesses and their relatives therefore constitutes a major impediment to the work in combating crime. If the public cannot offer witnesses sufficient protection from such attacks, there is a risk that they will opt not to cooperate with the police, which in its turn means that serious crimes may remain unresolved. Threats and violence against employees within the public legal services and other exposed groups also constitute an ever greater problem.

We have in Sweden for many years viewed attempts to sabotage legal proceedings by influencing witnesses through violence or threats as very serious. The same also applies to attacks against other vulnerable categories of persons. The police obviously play an important role in the work with protecting and helping vulnerable persons. However, there is currently no national system of rules regarding the work of the police regarding protection of persons subject to serious threats. This means that the security measures that can be implemented vary throughout Sweden. In order to achieve uniformity, the work of the police should therefore be coordinated nationally. This primarily involves the introduction of uniform provisions concerning protective measures, working methods and routines.

Set against this background, we have been given the assignment to formulate a national programme for the protection of witnesses and others, and to submit proposals on matters related to such a programme. A proposal by the National Police Board (RPS) on a programme of action for the protection of witnesses, from December 2000, formed a basis for our work.

Our proposals

A national programme for personal security

A new act

We propose that *a national programme for personal security* is introduced. The programme should be governed by a special act. In this way, a uniform model for personal security work will be established throughout Sweden.

Certain fundamental issues will be covered by the act such as the preconditions for the application of the programme, the procedure for decision-making and the right to appeals.

Persons who may be accepted into the programme

The programme is aimed at covering a narrow group of people.

In the first instance, it is intended that it will be applied regarding witnesses who participate in preliminary investigations or trials concerning serious or organised criminality, and closely related persons. 'Witnesses' here means both the aggrieved party and witnesses, but also suspects and the accused. Experience has shown that it is regarding the latter group that the more complicated protection issues arise.

In addition to this, the programme may be applied concerning employees within the public legal services, for example police officers and closely related persons.

Finally, the programme can also be applied concerning other persons if there are special reasons. For instance it may apply to politicians, journalists and other vulnerable groups.

Preconditions for the application of the programme

A primary precondition for a person being accepted into the programme is that there is a manifest risk of criminality that is directed against his or her or a closely related person's life, health, liberty or freedom.

In order for a witness to be accepted it is in addition required that:

- 1) the information provided by the witness is assessed to be of significance to the possibility of achieving sufficient cause to prosecute and a conviction,
- 2) there is a link between the risk of crime and the information that the witness provide,
- 3) the witness consents to undergoing the programme and is considered to comply with the conditions that are imposed,
- 4) the witness is entitled to permanently stay in Sweden, and
- 5) other security measures are considered insufficient.

In order for the programme to be applied concerning other persons than witnesses it is required that the preconditions under 3 to 5 are satisfied. As regards employees within the public legal services it is also required that there is a link between the risk of a crime and the service.

Responsibility for processing

The protection of threatened persons is mainly a police issue. The police should therefore have the main responsibility for the programme.

However, the prison and probation service should also have certain responsibility for the programme. This applies to those persons against whom a sentence of imprisonment is being enforced. However, the police should have responsibility for inmates who are spending time outside the institution pursuant to Section 34 of the Act on Correctional Treatment in Institutions (KvaL).

The police and the prison and probation service should cooperate with each other and with other public bodies that are affected by a personal security matter. The work of public authorities outside the programme can be very important for the programme to succeed. This may, for example, concern financial support by the social welfare services, medical assistance by the health care services and protection of personal data within the population registration service.

Acceptance

An application for acceptance into the programme may be made by a person who applies for protection under the programme, a public authority investigating a crime related to the acceptance or the prison and probation service. The issue of acceptance may also be taken up by the police on their own volition.

An application for acceptance should be made to a policy authority. If the preconditions are satisfied, acceptance should be granted.

The police may impose conditions for the implementation of the programme, with which the individual is liable to comply.

Content of the programme

A person who has been accepted into the programme should receive assistance with the security measures that are considered necessary and possible to implement, for example protected housing.

The individual should also obtain assistance with contacts with the public authorities and other matters required to implement the programme.

Exit

A police authority may decide on exit from the programme, if any of the preconditions for applying it no longer exists.

Appeals

A decision rejecting an application for acceptance into the programme or a decision on exit from the programme may be appealed against to the RPS.

Secrecy

In order to ensure that the work with the personal security programme functions, the secrecy legislation must be formulated in an appropriate way. Details of those protected under the programme and similarly information about police working methods and routines

may not end up in the wrong hands. We therefore propose that new provisions are introduced into the Secrecy Act.

Future cooperation with other countries

An important element of personal security work is to move the threatened person far away from the threat itself. However, Sweden is a rather small country, and it is therefore not always easy to achieve sufficient security by a move within the country.

There are currently no routines for exchanges between Sweden and other countries, as it is normally a precondition for international cooperation that the countries that participate have a fully developed national programme of action. When the Swedish programme is adopted, opportunities will therefore be opened for cooperation with other countries.

Financial compensation to threatened persons

A person subject to serious threats is not only exposed to human suffering but is also often adversely affected by financial problems. The person threatened perhaps must move to another district, which can involve additional costs for housing and moving expenses and also reduced income in conjunction with changing job.

We therefore propose that those who are subject to measures in the new programme should be entitled to compensation from the Government, so-called *personal security compensation*. It should also be possible to pay such compensation to other persons who are at risk of being exposed to criminality directed at their life, health, liberty or freedom, provided there are extraordinary reasons.

Personal security compensation should be granted to a reasonable extent for expenses, lost earnings, disruption of business operations and loss in connection with disposal of property caused by measures to prevent crime.

Matters concerning personal security compensation should be considered by the Crime Victim Compensation and Support Authority.

Procedural issues

Various procedural problems can arise in conjunction with the processing of cases and matters at court when one of the parties has protected personal data.

One of the problems is the difficulty for the plaintiff in choosing the right forum when secrecy applies regarding the defendant's address details. In order to resolve this problem we propose that special forum rules should be introduced for such situations. On the part of the general courts, a general forum rule will be introduced. As regards enforcement in family cases, a special forum rule on the part of the county administrative courts will be introduced into the Parental Code.

Another procedural issue concerns the need for measures aimed at preventing that a witness, owing to fear of reprisals, changes statements previously made or refrains from providing such statements at a main hearing. In this respect we propose that the RPS and the Office of the Prosecutor-General (RÅ) are given the assignment of formulating guidelines for the video recording of questionings with witnesses who are at risk of being exposed to criminality directed against life, health, liberty or freedom.

Financial consequences

International experience shows that protective programmes are very costly, as effective security work entails great expense. Moreover, the costs for a programme tend to increase year by year depending on an increasing number being accepted into the programme but few leaving it.

We have estimated that our proposal will entail costs for the Government of an estimated 50 million kronor for the first year, of which 40 million kronor is referable to the programme and 10 million kronor to the new form of compensation. In time, as more persons are brought into the programme, it is expected that these costs will increase by some millions each year.

Some of the costs of the programme are already covered by the costs that the police currently incur for personal protection work. The difference is balanced by substantial savings in the form of non-occurring costs for the public and for individuals.

Entry into force

Our proposals do not require very extensive preparations. It is also important that it is possible to commence the personal security programme as soon as possible. We therefore consider that it should enter into force on 1 January 2005.

Författningsförslag

1 Förslag till personsäkerhetslag (200X:XX)

Härigenom föreskrivs följande.

Ett nationellt program om personsäkerhet

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om ett nationellt program om personsäkerhet.

2 § Med bevispersoner avses i denna lag misstänkta, tilltalade, målsägande, vittnen och andra som medverkar i en förundersökning eller rättegång rörande grov eller organiserad brottslighet.

Förutsättningarna för programmets tillämpning

Personkretsen

3 § Programmet får tillämpas beträffande

- 1) bevispersoner,
- 2) anställda inom rättsväsendet och
- 3) närstående till personer under 1 och 2.

Programmet får tillämpas även beträffande andra personer, om det föreligger särskilda skäl.

Risk för brott

4 § En förutsättning för att en person skall beviljas inträde i programmet är att det föreligger en påtaglig risk för brottslighet som riktar sig mot dennes eller en närståendes liv, hälsa, frihet eller frid.

Övriga förutsättningar

5 § För att en bevisperson skall beviljas inträde i programmet krävs, utöver vad som följer av 4 §, att

- 1) de uppgifter bevispersonen lämnar bedöms ha betydelse för möjligheten att uppnå tillräckliga skäl för åtal och fällande dom,
- 2) det finns ett samband mellan risken för brott och de uppgifter som bevispersonen lämnar,
- 3) bevispersonen samtycker till att genomföra programmet och bedöms komma att följa de villkor som ställs,
- 4) bevispersonen har rätt att stadigvarande vistas i landet och
- 5) andra säkerhetsåtgärder bedöms otillräckliga.

För att programmet skall tillämpas beträffande andra personer än bevispersoner krävs att förutsättningarna i första stycket 3–5 är uppfyllda. Beträffande anställda inom rättsväsendet krävs dessutom att det finns ett samband mellan risken för brott och tjänsten.

Ansvaret för handläggningen*Polisen*

6 § Polisen ansvarar för programmet, om inte annat följer av 7 §.

Kriminalvården

7 § Kriminalvården ansvarar för programmet beträffande den som undergår verkställighet av fängelse. Polisen har dock ansvar för intagen som vistas utanför anstalten med stöd av 34 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt.

Samarbete

8 § Polisen och kriminalvården skall samarbeta med varandra och med andra myndigheter och samhällsorgan som berörs av ett ärende enligt denna lag. Andra myndigheter skall ge polisen och kriminalvården stöd i deras arbete.

Inträde

Ansökan

9 § En ansökan om inträde i programmet får göras av den som önskar skydd i programmet, en myndighet som utreder ett med inträdet sammanhängande brott eller kriminalvården. Frågan om inträde får även tas upp självmant av polisen.

10 § Ansökan om inträde skall göras hos en polismyndighet.
Den skall innehålla uppgifter om den enskilde i de hänseenden som avses i 3-5 §§.

Beslut

11 § En ansökan om inträde skall prövas skyndsamt.
Är förutsättningarna i 3-5 §§ uppfyllda, skall inträde beviljas.

Villkor

12 § Polisen får ställa upp villkor för programmets genomförande som den enskilde är skyldig att följa.

Innehållet i programmet

13 § Den som beviljats inträde i programmet skall få hjälp med de säkerhetsåtgärder som bedöms nödvändiga och möjliga att genomföra.

Den enskilde skall få hjälp även med myndighetskontakter och annat som krävs för att genomföra programmet.

Utträde

14 § En polismyndighet får besluta om utträde ur programmet, om någon av förutsättningarna för att tillämpa det inte längre föreligger.

Överklagande

15 § Ett avslagsbeslut på en ansökan om inträde i programmet eller ett beslut om utträde ur programmet får överklagas till Rikspolisstyrelsen.

Överklagandet skall ges in till den polismyndighet som har meddelat beslutet. Det skall ha kommit in dit inom tre veckor från dagen för beslutet.

Rikspolisstyrelsens beslut får inte överklagas.

Bemyndigande

16 § Regeringen eller den myndighet som regeringen beslutar får meddela närmare föreskrifter om vilka polismyndigheter som skall ansvara för programmet och lagens tillämpning i övrigt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

2 Förslag till lag (200X:XX) om personsäkerhetsersättning

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelse

1 § Den som är föremål för åtgärder enligt bestämmelserna i personsäkerhetslagen (200x:xx) har rätt till ersättning från staten enligt denna lag (personsäkerhetsersättning).

Ersättning kan utgå även till andra personer som riskerar att ut sättas för brottslighet som riktar sig mot liv, hälsa, frihet eller frid, om det föreligger synnerliga skäl.

Bestämmande av ersättning

2 § Personsäkerhetsersättning lämnas i skälig utsträckning för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och förlust vid avyttring av egendom som orsakas av åtgärder till förebyggande av brott.

3 § När personsäkerhetsersättning bestäms, skall andra möjligheter till ersättning beaktas.

4 § Personsäkerhetsersättning fastställs i form av engångsbelopp och betalas med högst tio gånger det prisbasbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gäller då ersättningen bestäms.

Handläggningen

5 § Ärende om personsäkerhetsersättning prövas av Brottsoffermyndigheten.

6 § Ansökan om personsäkerhetsersättning skall göras inom två år från det att utgiften eller förlusten uppstod.

7 § Beträffande prövningen av ärende om personsäkerhetsersättning gäller i övrigt vad som sägs om ärende om brottsskadeersättning i 12–15 §§ brottsskadelagen (1978:413) i tillämpliga delar.

Övrigt

8 § Anspråk på personsäkerhetsersättning får inte överlåtas, innan ersättningen är tillgänglig för lyftning.

9 § Personsäkerhetsersättning får inte utmätas.

10 § Utgår personsäkerhetsersättning, inträder staten intill det utgivna beloppet i den ersättningsberättigades rätt till skadestånd till den del detta inte har beaktats vid bestämmande av ersättningen. Detsamma gäller beträffande annan förmån som hade bort beaktas vid ersättnings bestämmande men som då inte var känd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

3 Förslag till lag (200X:XX) om behörig domstol vid sekretess för personuppgifter

Härigenom föreskrivs följande.

Följer av lag att talan skall väckas eller ansökan göras vid tingsrätten i den ort där part eller annan har hemvist eller är folkbokförd, får, om sekretess gäller för dennes personuppgifter, talan väckas eller ansökan göras vid tingsrätt som regeringen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

4 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 36 kap. 6 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 Kap. Om vittne

Vittne *må* vägra att yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja, att vittnet eller någon honom närstående, som avses i 3 §, förövat brottslig eller vanärande handling. *Vittne må även vägra att avgiva utsaga, varigenom yrkeshemlighet skulle uppenbaras, om ej synnerlig anledning förekommer, att vittnet höres därom.*

^{6 §}
Ett vittne får vägra att yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja, att vittnet eller någon honom närstående, som avses i 3 §, förövat brottslig eller vanärande handling. Ett vittne får vägra att yttra sig också i syfte att inte röja yrkeshemlighet eller uppgift som hänför sig till verksamhet enligt personsäkerhetslagen (200x:xx), om inte synnerlig anledning förekommer, att vittnet hörs därom.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

5 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹ att 21 kap. 1 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap. Om verkställighet av domar, beslut eller avtal om vårdnad, boende eller umgänge

1 §²

Vid verkställighet skall barnets bästa komma i främsta rummet.

Verkställighet av vad allmän domstol har bestämt i dom eller beslut om vårdnad, boende, umgänge eller överlämnande av barn söks hos länsrätten. Har domen eller beslutet inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får länsrätten inte vidta åtgärder enligt 2-4 §§.

Verkställighet av avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § andra stycket söks hos länsrätten. Vad som i detta kapitel föreskrivs om verkställighet av dom eller beslut som vunnit laga kraft gäller även ett sådant avtal.

Gäller sekretess för motpartens eller barnets personuppgifter, får verkställighet enligt andra eller tredje stycket sökas hos länsrätt som regeringen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

---

¹ Balken omtryckt 1995:974

² Senaste lydelse 1998:319

6 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. att 5 och 8 §§ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

I Danmark, Finland, Island eller Norge meddelad dom, varigenom dömts i Danmark till faengsel eller haefte, i Finland till tukthus eller fängelse, i Island till fangelsi eller vardhald och i Norge till fengsel eller hefte, *må* på begäran verkställas här i riket, om den dömden när verkställighet skall ske är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige. Uppehåller han sig här i riket, *må* även *eljest* domen verkställas här, om det med hänsyn till omständigheterna *finnes* lämpligast.

Föreslagen lydelse

5 §

I Danmark, Finland, Island eller Norge meddelad dom, varigenom dömts i Danmark till faengsel eller haefte, i Finland till tukthus eller fängelse, i Island till fangelsi eller vardhald och i Norge till fengsel eller hefte, *får* på begäran verkställas här i riket, om den dömden när verkställighet skall ske är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige. Uppehåller han sig här i riket *eller riskerar han att utsättas för brottslighet som riktar sig mot hans liv, hälsa, frihet eller frid, får* även *annars* domen verkställas här, om det med hänsyn till omständigheterna *anses* lämpligast.

8 §³

Här i riket meddelad dom, varigenom dömts till fängelse, *må* verkställas i Danmark, Finland, Island eller Norge, om den dömden när verkställighet skall ske är medborgare eller har hemvist i den andra staten.

Här i riket meddelad dom, varigenom dömts till fängelse, *får* verkställas i Danmark, Finland, Island eller Norge, om den dömden när verkställighet skall ske är medborgare eller har hemvist i den andra staten.

³ Senaste lydelse 1983:226

Uppehåller han sig i någon av nämnda stater, *må* även *eljest* domen verkställas där, om det med hänsyn till omständligheterna *finnes* lämpligast.

Uppehåller han sig i någon av nämnda stater *eller riskerar han att utsättas för brottslighet som riktar sig mot hans liv, hälsa, frihet eller frid, får* även *annars* domen verkställas där, om det med hänsyn till omständligheterna *anses* lämpligast.

Bifalls en framställning om verkställighet av domen i den andra staten, skall kriminalvårdsstyrelsen vid behov ombesörja att den dömda överförs till den staten. Styrelsen får därvid begära hjälp av polismyndigheten i den ort där den dömda uppehåller sig.

Påträffas den dömda här i riket före frigivningen, får polismyndigheten på begäran av myndighet i den andra staten eller med anledning av där utfärdad efterlysning ombesörja att han överförs till den staten för verkställighet av straffet.

Skall den dömda enligt vad som nu har sagts överföras från Sverige till den andra staten, anses den tid, under vilken han för ändamålet har varit omhändertagen av svensk myndighet, såsom strafftid.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

7 Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Härigenom föreskrivs i fråga om sekretesslagen (1980:100)⁴ dels att det skall införas en ny paragraf, 5 kap. 8 §, av följande lydelse, dels att 7 kap. 15 och 21 §§ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap. Sekretess med hänsyn främst till intresset att förebygga eller beivra brott

8 §

Sekretess gäller för uppgift om verksamhet enligt person- säkerhetslagen (200x:xx), om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan fara för att verksamheten skadas.

7 kap. Sekretess med hänsyn främst till skyddet för enskilda personliga förhållanden

15§⁵

Sekretess gäller

1. i verksamhet som avser folkbokföringen eller annan liknande registrering av befolkningen och, i den utsträckning regeringen föreskriver det, i annan verksamhet som avser registrering av betydande del av befolkningen,

2. i verksamhet som avser förande av eller uttag ur sjömansregistret,

för uppgift om enskilda personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs.

Sekretess gäller i ärende om fingerade personuppgifter för uppgift om enskilda personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående

⁴ Omtryckt 1992:1474

⁵ Senaste lydelse 1999:328

lider men. Om en uppgift för vilken sådan sekretess gäller har lämnats till en annan myndighet, gäller sekretessen också där.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Sekretess gäller för uppgift om enskilds personliga förhållanden som hänför sig till ärende enligt personsäkerhetslagen (200x:xx) eller lagen (200x:xx) om personsäkerhetsersättning, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men.

I fråga om uppgift i allmän handling enligt första eller andra stycket gäller sekretessen i högst sjuttio år.

21 §⁶

Sekretess gäller inom kriminalvården för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men eller att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller dock inte beslut av Kriminalvårdsstyrelsen eller någon av kriminalvårdens nämnder och inte heller annat beslut i ett kriminalvårdsärende enligt brottsbalken eller lagstiftningen om kriminalvård i anstalt.

Sekretess gäller inom kriminalvården för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men eller att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller dock inte beslut av Kriminalvårdsstyrelsen eller någon av kriminalvårdens nämnder och inte heller annat beslut i ett kriminalvårdsärende enligt brottsbalken eller lagstiftningen om kriminalvård i anstalt *utom i ärende enligt 5 § lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.*

⁶ Senaste lydelse 1994:595

Sekretess gäller också hos regeringen i ärende om överförande av verkställighet av brottmålsdom för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men eller att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller dock inte regeringens beslut i ärendet.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst femtio år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

8 Förslag till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229)

Härigenom föreskrivs i fråga om inkomstskattelagen (1999:1229) att det skall införas en ny paragraf, 8 kap. 30 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap. Inkomster som är skattefria

Hittelön m.m.

30 a §

*Ersättning enligt lagen (200x:xx)
om personsäkerhetsersättning är
skattefria.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

BAKGRUND

1 Uppdraget och dess genomförande

1.1 Utredningens uppdrag

För polisens och åklagarnas brottsbekämpande arbete är det av avgörande betydelse att personer som har upplysningar att lämna vågar träda fram och medverka i förundersökning och rättegång. Detta gäller särskilt i samband med den grova och organiserade brottsligheten. Lika viktigt är det att poliser och andra utsatta yrkeskategorier kan utföra sitt arbete utan att utsättas för repressalier i form av hot och våld.

I dag förekommer dock att nu nämnda grupper av personer blir föremål för allvarliga hot och våldsamma hämndaktioner. Mot denna bakgrund har vi fått i uppdrag att utforma ett nationellt program till skydd för bevispersoner m.fl. Vi skall också lämna förslag i frågor som har samband med ett sådant program. Till grund för vårt arbete ligger ett förslag från RPS från december 2000 om ett handlingsprogram till skydd för bevispersoner.

Vid utformningen av programmet har vi i uppdrag att särskilt överväga vissa frågor. En sådan handlar om vilken personkrets som bör kunna omfattas av programmet. Förslaget från RPS tar sikte på personer som på grund av medverkan i förundersökning och rättegång om grov eller organiserad brottslighet löper allvarlig risk att bli utsatta för brottsliga angrepp. I våra direktiv framhålls dock att behov av att kunna omfattas av ett program kan finnas även för bevispersoner som medverkar i förundersökning och rättegång om annan allvarlig brottslighet, t.ex. våld eller hot om våld inom familjen. Även i dessa fall skall det allmänna tillhandahålla skydd.

Eftersom situationerna delvis ser olika ut vid organiserad brottslighet och familjevåld valde vi att behandla dem var för sig. Våra förslag på utökade skyddsåtgärder i samband med familjerelaterat våld presenterades i augusti 2002 i delbetänkandet *Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer* (SOU 2002:71). I det här betänkandet redovisar vi resten av vårt uppdrag.

Utöver uppgiften att utforma ett nationellt program för hotade bevispersoner m.fl. ingår i vårt uppdrag att lösa vissa närliggande frågor. Det gäller t.ex. frågan om ekonomisk ersättning till den som är i behov av skydd samt olika processuella problem som kan uppstå då ena parten i en process har skyddade personuppgifter. Dessa frågor tar inte sikte enbart på personer som kan bli aktuella för vårt program utan de har betydelse för en vidare krets av hotade och förföljda personer, t.ex. våldsutsatta kvinnor. Detta innebär att vårt slutbetänkande utöver förslag till ett program för hotade bevispersoner m.fl. innehåller ytterligare förslag som syftar till att motverka våld i nära relationer.

Utredningens direktiv återges i sin helhet som *bilaga 1*.

Enligt de ursprungliga direktiven skulle utredningen redovisa sitt uppdrag senast den 1 september 2003. Genom tilläggsdirektiv den 8 maj 2003 beslutade regeringen att uppdraget i stället skall redovisas senast den 31 december 2003.

1.2 Utredningens arbete

Utredningen påbörjade sitt arbete i den nu aktuella delen hösten 2002.

Under arbetet med delbetänkandet tog vi ett stort antal kontakter med polismyndigheter och andra myndigheter, kommuner och ideella organisationer. De synpunkter och erfarenheter rörande skydd av hotade och våldsutsatta personer vi då inhämtade har varit till stor nytta också i vårt fortsatta arbete.

I arbetet med att utforma ett nationellt program har också våra nära kontakter med polismyndigheterna i Stockholms, Västra Götalands och Skåne län varit mycket betydelsefulla. Även Rikskriminalpolisen har här spelat en viktig roll liksom synpunkter från Säkerhetspolisen och RÅ.

När det gäller myndigheternas hantering av skyddade personuppgifter har utredningen träffat företrädare för Skatteverket, DV, RFV och Socialstyrelsen. I samband med frågorna om ersättning till hotade och förföljda personer har vi också haft värdefulla kontakter med Brottsoffermyndigheten.

Vidare har företrädare för utredningen ingått i en nordisk arbetsgrupp under ländernas rikspolischefer där syftet har varit att bana väg för ett kommande samarbete mellan länderna i vittnesskydds-

frågor. I samband med det arbetet har utredningen träffat chefen för vittnesskyddet i Kanada.

Utredningen har under arbetets gång även sammanträffat med personer som p.g.a. allvarliga hot lever skyddade och på så sätt fått del av enskildas erfarenheter av och synpunkter på skyddsarbete.

Slutligen har utredningen samrått med Beredningen för rättsväsendets utveckling (Ju 2000:13) och Offentlighets- och sekretesskommittén (Ju 1999:06).

2 Hotet från ett narkotikasyndikat – en uppiktad historia

En annorlunda inledning

I vårt land förekommer att personer som på olika sätt medverkar i brottsutredningar och rättegångar om grov eller organiserad brottslighet utsätts för hot och våld, ibland av mycket allvarligt slag. Inte sällan är det personer som själva har en kriminell bakgrund som hamnar i den hotades situation när de av olika skäl väljer att i stället börja samarbeta med polisen. Dessa personers medverkan är mycket viktig i rättsväsendets kamp mot den grova brottsligheten. Den gör det möjligt att lagföra personer som polisen många gånger annars inte skulle komma åt. Samtidigt uppstår ofta extrema hotbilder mot den som "tjallat".

Men också andra personkategorier än kriminella utsätts för allvarliga hotelser, t.ex. vittnen, målsägande och anställda inom rättsväsendet. Det har även blivit vanligare att politiker blir allvarligt hotade på grund av sitt arbete och engagemang i olika frågor.

I Sverige finns inget nationellt vittnesskyddsprogram som kan ta hand om och hjälpa hotade personer. Naturligtvis vidtar polisen och andra berörda myndigheter redan i dag en rad skyddsåtgärder i sådana situationer, men arbetet behöver bli mera strukturerat och enhetligt. Polisen behöver också bättre verktyg och mera resurser för denna verksamhet. Vårt uppdrag är att skapa sådana förutsättningar i ett nationellt program.

För att illustrera vad arbetet med att skydda hotade personer innebär har vi valt att inleda betänkandet med en uppiktad historia. I detta kapitel får läsaren stifta bekantskap med några personer som hotas av företrädare för ett narkotikasyndikat och som behöver polisens skydd och hjälp. Arbetet med att skydda hotade personer är en både komplex och svårhanterlig verksamhet och också en relativt okänd värld för många. Vi tror därför att denna berättelse kan utgöra en värdefull bakgrund till våra överväganden och förslag.

Historien utspelar sig efter det att en lag om ett personsäkerhetsprogram har trätt i kraft. Detta innebär att det finns en särskild organisation hos polis och kriminalvård för ärenden om hotade personer. På så sätt kan man säga att vi går händelserna i förväg. Poängen med historien ligger emellertid framför allt i att åskådliggöra vilka problem som kan uppstå när programmet trätt i kraft – följdfrågor som vi försöker lösa i betänkandet.

Personerna i historien har aldrig existerat, men mycket av det som händer dem bygger på verkliga händelser. Fallet visar först och främst vilka stora krav som ställs på de poliser som handlägger personsäkerhetsärenden men också på deras behov av samarbete och kontakter med andra organ, både offentliga och privata. Exemplet är tänkt att även ge en inblick i vad det rent mänskligt sett kan innebära för en person att beviljas inträde i ett program. Det är långt ifrån en glamorös tillvaro. Tvärtom utsätts den enskilde för stora påfrestningar av skilda slag.

Vi får följa huvudpersonerna från att behovet av skydd uppstår tills hovrättens dom vinner laga kraft. Berättelsen avslutas med att vi får veta hur situationen ser ut för de inblandade tre år senare.

En presentation av de inblandade

Vår historia handlar om vännerna Hans Svensson, 56 år, och Lars Andersson, 43 år, båda bosatta i Östad i södra Sverige.

Hans driver sedan många år tillbaka stadens mest ansedda hotell med restaurang, Stora Hotellet. Han är gift med Disa, 38 år, som ansvarar för hotellets konferensbokningar. Hans och Disa har två gemensamma barn, en pojke och en flicka. Peter är 16 år och går sista terminen i nionde klass. Han delar sin fritid mellan två stora intressen. Det ena är fotboll och det andra är flickvännen Stina. Dottern i familjen heter Lotta. Hon är 5 år och går på ett privat daghem. Hon lider sedan en tid tillbaka av diabetes och har därför behov av daglig medicinering och täta läkarkontakter.

Familjen Svensson bor i en vacker villa. Hans och Disa har var sin bil. De äger också en stor segelbåt. Familjen har en nära relation till sina släktingar som de umgås mycket med. Detta gäller särskilt Disas far, Albin, 81 år. Han har svåra hjärtproblem. Läkarna har sagt att nästa infarkt kan bli förödande. Albin bor i ett äldreboende i Östad och har viss hjälp av personalen på äldreboendet men är till stor del beroende av sin dotters omsorger.

Lars är affärsman och var tidigare delägare i hotellet. Han skötte hotellets bar och nattklubb. Via visst eget missbruk fick han kontakt med företrädare för en narkotikaorganisation, ett syndikat med förgreningar i flera länder. Företrädarna för ligan förstod snart vilken nytta Lars skulle kunna göra i försäljningsledet med sitt kontaktnät i nöjesbranschen. Han värvades därför av narkotikaorganisationen som mellanhand.

Lars byggde efter hand upp ett eget kundnät, framför allt bland nattklubbens gäster, och kom att sälja stora mängder narkotika för syndikatets räkning. Han ägnade allt mer tid åt narkotikaaffärerna och allt mindre åt hotellet. När Hans förstod hur det stod till kom det till en brytning mellan de båda männen, och Hans köpte ut Lars ur rörelsen.

Från att tidigare ha haft en god ekonomi försämrades Lars' situation ganska snabbt. Han förlorade mycket pengar på misslyckade aktieaffärer. Vidare tog han sig an en prostituerad kvinna, Olivia 19 år, som han ville rädda från gatan; också hon missbrukare.

De dåliga affärerna i kombination med den nya försörjningsbördan tvingade Lars att sälja sin stora våning på Kungsgatan liksom en hel del annan egendom för att få loss pengar till den dagliga försörjningen. Han och Olivia flyttade i stället in i en husvagn uppställd utanför Östad. Lars köpte narkotika åt både sig och flickvännen på kredit. När Lars' 14-årig son Jens förklarade att han inte längre ville ha någon kontakt med sin far bestämde sig Lars för att försöka bli drogfri och dra sig ur narkotikaaffärerna.

Han kontaktade Hans som lovade att hjälpa sin gamle vän. Hans lånade ut pengar till Lars och hjälpte både honom och Olivia med en läkarkontakt. När ledningen för narkotikaorganisationen förstod att Lars ville hoppa av hotade de honom och förklarade att ingen får lämna organisationen utan att först betala sina skulder. Lars förstod då att han och Olivia måste gömma sig. Han övertalade Hans att låna Albins sommarstuga utanför Östad och hjälpa dem att gömma sig där ett tag i syfte att undgå såväl narkotikasyndikatet som polisen. Tillsammans förstörde de båda männen också dokument rörande de narkotikaaffärer Lars bedrivit.

Tipset till polisen

En januarikväll år 2005 kommer en ledande person för narkotikaorganisationen i södra Sverige, Max, till hotellet för att äta middag på restaurangen. Han kommer i sällskap med en ung och vacker skådespelerska. Hans har denna kväll fått rycka in som hovmästare i restaurangen på grund av ett plötsligt sjukdomsfall. Han kommer därför att övervaka serveringen vid mannens bord. Max beställer in den dyraste maten och de finaste franska vinerna. Hans hör hur han berättar om stora affärer som är på gång och som kommer att göra honom mycket rik. Efter hand som kvällen lider förstår Hans att skådespelerskan missbrukar narkotika. Hon vill att Max skall ordna lite ”vitvaror” åt henne. Max lovar henne att hon efter den 14 februari skall få så mycket hon vill.

När restaurangen har stängt för kvällen tänker Hans igenom vad han hört. Han förstår att något stort är på gång i narkotikavärlden i Östad. Han vill gärna sätta dit narkotikaorganisationen som förstört det för hans vän samtidigt som han inte vill ange Lars för polisen. Han funderar hela natten på vad han bör göra med sin kunskap. På morgonen nästa dag bestämmer han sig för att kontakta Lars och samråda med honom. Tillsammans beslutar de att Hans skall tipsa polisen om att en stor leverans verkar vara på gång. Däremot skall han inte säga någonting om Lars.

Tillslaget

Hans kontaktar polisen i Östad och berättar om samtalet han hört på restaurangen. Polisen lovar att undersöka saken.

Tack vare informationen från Hans, viss annan spaningsinformation och ett bra samarbete mellan svensk och dansk polis kan ett tillslag göras mot narkotikaorganisationen. Tidigt på morgonen den 14 februari stoppas ett fordon på svenska sidan av Öresundsbron. Bilen genomsöks och i olika håligheter hittas stora mängder heroin och amfetamin. Beslaget visar sig vara det största på flera år. Chauffören grips och en stor brottsutredning rullar igång.

Direkt efter tillslaget startar narkotikasyndikatet en egen undersökning av vad som har gått snett. Ledningen av organisationen misstänker genast att Lars är inblandad eftersom han kan tänkas vilja hämnas på syndikatet och dra sig ur narkotikaaffärerna. Samtidigt har Max svårt att förstå hur Lars skulle kunna känna till

något om den avslöjade leveransen. Han kommer då att tänka på sitt besök på restaurangen och förstår att hans egen obetänksamhet kan ha lett till att hotellets ägare och Lars' tidigare kompanjon förstått sammanhanget och gått till polisen. För sådana situationer råder hård disciplin inom narkotikasyndikatet. Den som lämnar uppgifter till polisen måste obönhörligen straffas. För säkerhets skull beslutar Max att både Hans och Lars skall straffas.

Den första hämnden

Redan kvällen efter polisens tillslag uppsöker två torpeder Hans i hemmet. Han misshandlas med påkar och knogjärn. Torpederna hotar att döda både honom och familjen. De tvingar honom också att berätta var Lars och Olivia finns. Disa som befinner sig på ovanvåningen larmar polisen. När polissirenerna hörs avbryter torpederna misshandeln och flyr från platsen. Hans har svåra skador på huvudet och kroppen men är vid liv. Disa är svårt chockad av det inträffade.

Samma kväll misshandlas Lars och Olivia i sommarstugan av två andra torpeder. Dessa kör därefter Lars och Olivia långt in i skogen där Lars under vapenhot tvingas gräva deras gravar. Båda skenavrättas och lämnas sedan kvar, bakbundna. De lyckas krypa fram till en skogsväg där en hundägare hittar dem. Lars har fått flera revben brutna och ett stort sår i pannan. Olivia har svåra skador på bålen. Båda två är kraftigt nedkylda.

Begäran om skydd

Hans, Lars och Olivia tas till Östads sjukhus där de tillbringar natten. Polisen kontaktas. Lars är nu villig att berätta vad han vet om narkotikasyndikatet för polisen och erkänna viss egen brottslighet. Också Hans berättar nu att han gömt och skyddat Lars och Olivia. Alla tre önskar skydd av polisen.

Ärendet får högsta prioritet. Polisen inser snabbt vilket värde framför allt Lars' uppgifter kan ha för att komma vidare i den påbörjade narkotikabrottsutredningen. Men även Hans' möjlighet att peka ut Max och koppla uppgiften om den stora leveransen till honom är av stor betydelse. Också Olivia kan bidra med vissa uppgifter. Narkotikaroteln har länge försökt spränga syndikatet men har endast kunnat lagföra några av dem som köpt narkotika för eget

bruk. Nu äntligen finns en chans att komma åt även personer i toppen av organisationen.

Samtidigt framstår det som klart att risken för ytterligare represalier mot Hans och Lars är överhängande. Narkotikasyndikatet är känt för sina hämndaktioner. Organisationen har möjlighet att lägga ner mycket tid och resurser på vedergällning. Hans och Lars utgår dock från att polisen kan garantera dem skydd.

En åklagare kopplas in och förhören med Hans, Lars och Olivia fortsätter. Redan på kvällen samma dag bestämmer sig polisen i samråd med åklagaren för att ansöka om att Hans och Lars skall få inträda i det nya personsäkerhetsprogram som nyligen trätt i kraft.

Ansökan lämnas till en av de nya enheterna inom polisen som ansvarar för programmet, Personsäkerhetsenheten för södra Sverige. Här finns poliser som arbetar enbart med skydd och stöd till hotade personer. Efter en snabb genomgång av ärendet bedömer enheten att hotbilden är mycket allvarlig beträffande Hans och Lars och därmed också mot Disa, Peter, Lotta och Olivia. Personsäkerhetsenheten beslutar att i avvaktan på en fullständig utredning tillfälligt bereda alla sex skydd. Från och med nu är det denna enhet inom polisen som ansvarar för säkerheten kring familjen Svensson, Lars och Olivia.

Trots att polisen inte har invaggat vare sig Hans eller Lars i några falska förhoppningar om vad programmet kommer att innebära tror båda att allt nu skall ordna sig på ett ganska enkelt sätt. Lars drömmer t.o.m. om ett nytt liv på en Söderhavsö. Även om Hans har en mera realistisk syn på situationen, kan ingen av dem ana vad de nu har framför sig.

Personsäkerhetsenheten börjar sitt arbete

Personsäkerhetsenheten fattar sitt beslut sent på kvällen. Två handläggare får ansvar för fallet. Nu händer allt snabbt.

Första åtgärden är att omgående flytta de inblandade till ett skyddat boende. Eftersom denna möjlighet skall kunna utlösas när som helst under dygnet har personsäkerhetsenheten kartlagt *hotellen* i regionen för att ha en uppfattning om vilka som kan vara lämpliga att använda i ett akut läge. Handläggarna tar nu kontakt med ett par av dessa hotell. Familjen Svensson bokas in på ett och Lars och Olivia på ett annat.

Disa, Peter och Lotta hämtas genast. De får i princip bara med sig det de går och står i. Alla sex installeras för natten på hotellen. De är chockade och oroliga men förstår ännu inte vidden av vad som är på väg att hända. Av säkerhetsskäl har de fått lämna ifrån sig sina mobiltelefoner och tilldelats nya. De har fått ett telefonnummer som de kan ringa dygnet runt för att få tag i "sina" handläggare.

De närmaste dagarna fortsätter narkotikapolisen förhören med Lars. Han erkänner allt mer av den egna brottsligheten. Även Olivia och Hans förhöras på nytt. Den utredande polisens och åklagarens kontakter med alla tre går via handläggarna på personsäkerhetsenheten. Detsamma gäller den advokat som förordnats som offentlig försvarare åt Lars. Handläggarna ordnar också med transporterna till och från de platser där förhören äger rum. Flera andra personer hämtas till förhör, och ett antal husrannsakingar genomförs. De uppgifter Hans, Lars och Olivia lämnat vinner stöd av andra uppgifter som kommer fram i den snabbt växande utredningen. Till exempel görs ytterligare ett stort beslag av heroin i en lägenhet Lars tipsat om.

Efter två veckor har ett tiotal personer gripits misstänkta för olika former av inblandning i narkotikasyndikatet. Åtta av dem sitter häktade. Utredningen får stor uppmärksamhet i medierna inte minst därför att ett par av de inblandade är kända personer.

Även Lars har anhöllits och häktats. Det står nu klart att hans inblandning i härvan är större än vad polisen först trodde. Miss-tankarna mot Lars gäller grovt narkotikabrott. Efter samarbete mellan personsäkerhetsenheten och *kriminalvården* har han placerats på en särskild häktesplats med extra hög säkerhet.

Medan brottsutredningen fortskrider arbetar personsäkerhetsenheten intensivt med de inblandades skydd och säkerhet. Flera olika åtgärder behöver vidtas. Först och främst behövs en fördjupad hotbilsbedömning. Här tar personsäkerhetsenheten hjälp av *kriminalunderrättelsetjänsten*. Det framstår som allt tydligare att hotbilden mot Hans och Lars är mycket allvarlig. Handläggarna följer också brottsutredningen och har flera kontakter med *åklagaren* för att få en bild av värdet av de uppgifter som framför allt Hans och Lars lämnar. Man tar också kontakt med den *psykolog* som skall göra en bedömning av om alla sex kan klara av programmet.

Hans och Disa vistas på hotellet med barnen. De har stränga instruktioner att inte gå ut, svara i telefon eller på annat sätt kontakta någon annan än handläggarna på personsäkerhetsenheten.

De första dagarna tycker Peter att det är jätteskönt att slippa skolan och att allt känns lika spännande som i en film. Men snart saknar han både fotbollen och Stina. Det går något lättare med Lotta, men båda barnen saknar sina kamrater och vill åka hem. Föräldrarna försöker förströ dem så gott de kan. De har täta kontakter med handläggarna som åker hem till familjens villa och hämtar mer kläder, leksaker, böcker och Lottas medicin.

Disa får inte besöka sin pappa. Hon är mycket orolig för honom. Handläggarna kontaktar *föreståndaren för servicehemmet* där Albin bor och förklarar att dottern är förhindrad att besöka sin pappa på ett tag. Föreståndaren lovar att förklara för Albin att Disa är bortrest och se till att han får den hjälp han behöver. Handläggarna understryker vikten av att föreståndaren på olika sätt höjer säkerhetstänkandet kring Albin, t.ex. är försiktig med att ta emot besökare och svara på frågor om någon ringer.

Vidare informerar personsäkerhetsenheten de *anställda* på Hans' och Disas eget hotell om att makarna Svensson är bortresta. På hotellet är personalen van vid att Hans arbetar veckans alla dagar och alltid finns till hands när de anställda behöver hjälp. Nu får den biträdande hotellchefen ta över ansvaret för den dagliga skötseln. Personalen uppmanas att vara vaksam och försiktig och att inte lämna ut uppgifter om familjen Svensson.

Personsäkerhetsenheten underrättar även några *nära släktingar* om att familjen Svensson befinner sig på hemlig ort. Också de uppmanas att själva vara försiktiga med yttre kontakter. Samma information ges åt Peters *skola* och Lottas *daghem*.

Andra åtgärder som handläggarna måste vidta är att ordna så att de berörda *post* eftersänds till polisen som sedan vidarebefordrar den. Handläggarna måste också gå till *banken* och betala räkningar samt hämta ut mer medicin åt Lotta på *apoteket*.

Olivia tycker inte om det ensamma och instängda hotellivet. Hon har abstinensbesvär och längtar efter narkotika. För att hjälpa henne kontaktar handläggarna en *läkare* som arbetar med missbruksproblematik. På nätterna kommer ofta ångesten över Olivia och hon ringer då till sina kontaktpersoner på personsäkerhetsenheten som får föra lugnande samtal med henne.

Den andra hämnden

En lördagskväll i mars går en man obemärkt in på Stora hotellet i Östad och ställer en väska i foajén. Han försvinner snabbt från platsen. Väskan innehåller en sprängladdning. En stund senare detonerar den. Smällen är kraftig och förödelsen blir stor. En busslast med tyska pensionärer har just anlänt till hotellet och de håller på att checka in när bomben briserar. Flera av tyskarna skadas allvarligt. Två av dem avlider.

Samma natt sätts Lars' husvagn i brand och totalförstörs.

Polisen arbetar utifrån teorin att de båda attentaten har samband med Hans' och Lars' medverkan i narkotikautredningen. Man bedömer risken för ytterligare repressalier som stor.

När familjen Svensson nås av nyheten om bombattentatet blir alla chockade och mycket oroliga. Den psykiska påfrestningen ökar på både de vuxna och barnen. Handläggarna försöker lugna familjen och tar även kontakt med en *läkare* som samtalar med alla fyra.

Den allvarliga hotbilden i kombination med den psykiska press familjen lever under gör att handläggarna överväger att skicka familjen utomlands en vecka. På så sätt skulle handläggarna få tillfälle att vidta nödvändiga förändringar kring familjens säkerhet. Svenssons gläds åt beskedet om den planerade resan. Handläggarna kontaktar en *resebyrå* och bokar in familjen på en restresa till Teneriffa.

En dag före familjens avresa blir Lotta hastigt sjuk. Hennes insulinvärden är mycket dåliga. Hon måste under läkarvård. Disa vill att hon skall tas till sitt vanliga sjukhus där den läkare finns som skött Lotta i flera år. Hon är rädd för att personalen på ett annat sjukhus inte kan få tillgång till Lottas journal och ge rätt behandling. Handläggarna bedömer dock att det inte är bra från säkerhets-synpunkt att åka till sjukhuset i Östad utan väljer att köra Lotta till ett annat *sjukhus*.

Läkaren på sjukhusets akutavdelning förklarar för Disa att uppgifter om en patient inom den offentliga hälso- och sjukvården inte utan vidare kan föras över mellan vårdgivare på grund av sekretess. Behövs uppgifterna i rent vårdsyfte, kan de dock lämnas från en sjukvårdsinrättning till en annan. Härtill kommer att sekretess normalt inte gäller i förhållande till patienten själv och att denne kan efterge sekretessen. Det finns alltså möjligheter för läkaren på det nya sjukhuset att ta del av Lottas sjukdomshistoria så att hon kan ges den vård och medicin hon behöver.

Lottas tillstånd gör att den planerade resan nu måste ställas in. Familjen Svensson är besviken. För att ändå flytta familjen tillfälligt bestämmer sig handläggarna för att hyra en stuga åt familjen någonstans i Sverige. Handläggarna tar kontakt med en *stuguthyrare* och bokar en billig stuga i Bergslagen. Handläggarna kontaktar också en *biluthyrningsfirma* och ordnar en hyrbil åt familjen.

Familjen är visserligen besviken över att inte komma till solen och värmen men ser ändå fram emot några lugna dagar i ett naturskönt område. Resan blir dock en besvikelse. Vädret är dåligt och oron tär på humöret. Disa och Hans har högljudda diskussioner om framtiden. Efter några dagar är både barn och vuxna överens om att livet i stan är att föredra framför den dragiga och kalla stugan.

Medan familjen Svensson varit borta har handläggarna ordnat skyddslägenheter; en åt Hans, Disa och barnen och en åt Olivia. Personsäkerhetsenheten samarbetar med flera olika *fastighetsägare*. De skyddslägenheter som skall användas ligger i olika städer många mil från Östad. Alla fem kan nu få röra sig lite mer fritt på de nya orterna. Detta är bra, särskilt för barnen.

Beslut om programmets tillämpning

Det har nu gått ett par månader. Polisutredningen är klar. Åklagaren kan väcka åtal mot tio personer. Också Lars åtalas för sin delaktighet liksom Olivia. I hennes fall rör det sig om eget bruk och innehav. Även Hans åtalas för skyddande av brottsling eftersom han gömt Lars och Olivia och undanröjt bevis.

Huvudförhandlingen i tingsrätten bedöms ta flera veckor. Många skall höras. Efter samråd med handläggarna på personsäkerhetsenheten kontaktar åklagaren *tingsrätten* för att planera säkerheten kring huvudförhandlingen. Åklagaren hemställer om säkerhetskontroll. Han kommer också överens med rättens ordförande om att Hans, Lars och Olivia skall slippa träffa övriga inblandade i väntrummet och i stället skall tas in i rättssalen en annan väg.

Samtidigt som huvudförhandlingen närmar sig färdigställs hotbildsanalysen och psykologbedömningen. Risken för att familjen Svensson, Lars och Olivia skall utsättas för allvariga brott bedöms som stor. Alla i familjen Svensson bedöms också klara av personsäkerhetsprogrammet. Detsamma gäller Lars som ju är frihetsberövad och sannolikt kommer att vara det en lång tid framöver. Tveksamhet föreligger däremot beträffande Olivias möjligheter att

klara programmet. Risken för att hon skall återfalla i missbruk och kanske också prostitution bedöms som stor, något som i sin tur skulle kunna leda till att uppgifter om programmet kommer ut och att andras liv och säkerhet sätts i fara. Person säkerhetsenheten beslutar därför att avslå begäran om inträde för hennes del. Även om det nu föreligger ett avslagsbeslut beträffande Olivia, ges hon fortsatt skydd tills person säkerhetsenhetens beslut vinner laga kraft.

Olivia informeras om sin möjlighet att överklaga beslutet till RPS. Hon överklagar omedelbart. Hon bestämmer sig också för att hämnas på de poliser som inte längre vill skydda henne och funderar på hur hon skall gå till väga. Det är inte så lätt eftersom de som skyddas i programmet av säkerhetsskäl bara får veta handläggarnas förnamn. I hennes fall heter de Ingrid och Tom. Av en ren slump får hon dock en dag reda på Ingrids efternamn vid ett besök på polis-huset. En obetänksam kollega ropar till Ingrid "Tjena Bergkvist". Olivia låtsar att hon inte lagt märke till det inträffande men bestämmer sig för att utnyttja denna nya kunskap. Hon vet att Skatteverket har ansvar för folkbokföringen och att allas adressuppgifter finns där. Redan samma dag ringer hon dit och frågar efter adressen till "sin gamla barndomskamrat" Ingrid Bergkvist. Hon får ut uppgiften utan problem. Olivia skriver så ett brev till Ingrid där hon hotar att döda henne och avslöja allt om polisens arbetsmetoder, om hon inte omedelbart får komma in i programmet. Eftersom hon har sett att Ingrid bär en förlovningsring innefattar hon även fästmannen i hotet. För att ge tyngd åt sitt hot bifogar hon en dödsannons ur dagens tidning rörande en kvinna som heter Ingrid.

När Ingrid nästa dag får brevet blir hon upprörd och rädd. Trots att hon försökt förbereda sig på olika former av hot känner hon sig omskakad. Hon är väl medveten om vilka allvarliga konsekvenser det skulle få om programmet avslöjas och vilken stor fara det kan innebära för både henne och andra. Vid ett krismöte med chefen för person säkerhetsenheten och kollegan Tom bestäms det att Ingrid skall tas från det aktuella ärendet.

Olivia är nu misstänkt för hot mot tjänsteman och hämtas till förhör. När hon får klart för sig att hotbrevet innebär att hennes möjligheter att få skydd i programmet minskat ytterligare blir hon mycket ångerfull och bedyrar att hon aldrig menat något illa utan att det bara var ett utslag av desperation och besvikelse. Hon lovar att sköta sig exemplariskt framöver.

Beslutet från RPS angående Olivia dröjer. Till slut kommer det dock. Trots allt som hänt har RPS bestämt att Olivia skall ges en chans. Också hon beviljas inträde i programmet.

Nu är alla inne i programmet, men både Olivia och familjen Svensson har ekonomiska problem. Olivia behöver pengar för sina levnadskostnader. Hon har inga besparingar att ta av. Även familjen Svenssons ekonomiska situation börjar bli svår. Hans har visserligen avsevärda tillgångar men dessa är bundna framför allt i företaget. Han vägrar realisera sin egendom eftersom han anser att han inte skall behöva förlora ekonomiskt på att han hjälper polisen med att klara upp ett brott. Han tycker i stället att han borde få pengar för sin insats. Personsäkerhetsenheten disponerar vissa medel för akuta behov, men grundprincipen är att en skyddad person relativt snart själv skall svara för sin försörjning. Har den enskilde inte ekonomiska möjligheter, får handläggarna vända sig till *socialtjänsten* för att försöka ordna ekonomiskt bistånd åt den hotade. Så gör handläggarna också i detta fall beträffande Olivia. De tar kontakt med familje- och individomsorgen i den kommun där hon vistas. Bistånd enligt socialtjänstlagen täcker dock sällan hela det behov av ekonomisk hjälp som en person i programmet har.

Förhandlingen vid tingsrätten

Handläggarna har inför huvudförhandlingen planerat transporterna till och från tingsrätten. Dessa genomförs tillsammans med andra delar av polisen. Det är också annan polispersonal som följer Hans, Lars och Olivia under själva rättegången. Av säkerhetsskäl visar sig inte handläggarna i detta sammanhang. I stället medföljer uniformerad polis. Detta arrangemang ger dock upphov till problem. Rättens ordförande tillåter inte, med hänvisning till ordningen inne i rättsalen, att polisen uppträder i uniform och med synliga tjänstevapen. De medföljande poliserna tvingas därför inställa sig obehäpnade och i civila kläder.

Vid huvudförhandlingen är Lars mycket nervös. Att stå öga mot öga med de gamla kumpanerna känns fruktansvärt. Också Hans och Olivia är mycket illa berörda. Förhören med dem går inte heller bra. De vågar inte hålla fast vid de uppgifter de lämnat till polisen. De säger emot sig själva och trasslar in sig i långa förklaringar. De tilltalades försvarare lyckas därför med att få alla tre att framstå som icke trovärdiga. Det slutar med att tingsrätten anser

att deras uppgifter inte kan läggas till grund för fällande domar mot de gamla kumpanerna. Inte heller vad som kommit fram i utredningen i övrigt räcker för att åtalen skall anses styrkta utom beträffande en person som förvarat narkotika i sitt hem. Åklagarens talan beträffande Lars' tidigare kamrater ogillas i övrigt och dessa försätts på fri fot. Detsamma gäller de män som åtalats för misshandeln av Hans, Lars och Olivia.

Däremot döms Lars och Olivia för den inblandning de själva erkänt. Lars döms för grovt narkotikabrott till fem års fängelse och Olivia döms för narkotikabrott och hot mot tjänsteman till skyddstillsyn med samhällstjänst. Hans döms för skyddande av brottsling till villkorlig dom och böter.

Åklagaren beslutar att överklaga domen. Även Lars överklagar och yrkar på straffindring.

Den tredje hämnden

Efter bakslaget i tingsrätten följer en svår tid för alla inblandade. Handläggarna försöker få dem att tänka på att det kan gå bättre i andra instans och att det vore synd att ge upp nu när de alla har gått igenom så mycket. De försöker i stället fokusera på nästa steg i säkerhetsarbetet – planerna för ett nytt liv på en ny ort. Bekymren dominerar dock tillvaron för alla sex.

Olivia mår psykiskt dåligt. Hon klarar inte att ta hand om sig själv utan är van vid att Lars ordnar allt för henne. Nu står hon handfallen och ringer därför ideligen till sina handläggare för att de skall hjälpa henne med både stora och små problem.

Lars å sin sida saknar Jens och vill förklara allt som hänt för honom. För att ge Lars en chans till detta planerar handläggarna ett möte mellan far och son. De tar kontakt med Lars' *f.d. hustru* och det bestäms att Jens kommande helg skall hämtas till det häkte Lars befinner sig i.

I familjen Svensson är stämningen också dystert. Disa försöker trösta både sin man och sina barn, men det är inte så lätt. Visserligen upplevde barnen det väldigt positivt att flytta till lägenheten, men de saknar naturligtvis fortfarande sina kamrater. Peter saknar också Stina väldigt mycket. Han fick från första början lova handläggarna att inte ta kontakt med henne, och han har hållit sitt löfte så här långt. Men när föräldrarna en dag efter tingsrättsdomen återigen grälar bestämmer han sig för att smita ut och ringa till henne

från en telefonkiosk. Han tänker att detta inte kan skada någon. Han talar länge med Stina och berättar för henne vad som hänt och var familjen befinner sig.

Ledningen för narkotikasyndikatet är fast besluten att inför den kommande hovrättsförhandlingen skrämmas ytterligare. Nästa steg blir att försöka få fram information om Hans och Lars via närstående och andra som kan ha uppgifter om var de finns. Ledningen för syndikatet har därför låtit kartlägga familjen Svensson, Lars och Olivia. Organisationen skickar ut torpeder som försöker pressa fram uppgifter ur släktingar till familjen Svensson liksom från Hans' anställda. Organisationen tar också kontakt med Albins äldreboende, Peters skola och Lottas daghem. Vidare letar torpederna efter bekanta till Lars och Olivia. Ingenstans lyckas narkotikaorganisationen med sina försök att få fram uppgifter. Alla som blir kontaktade följer de råd och anvisningar som handläggarna på person-säkerhetsenheten lämnat.

Företrädare för narkotikasyndikatet försöker också få fram uppgifter om Hans och Lars via olika myndighetsregister. De begär bl.a. att få ut personuppgifter från folkbokföringen, vägtrafikregistret, försäkringskassan, restaurangregistret, aktiebolagsregistret, det kommunala båtplatsregistret och elevregistret. De begär även att få ut uppgifter från prenumerationsregistret på Östads Allehanda.

Den svaga länken blir Stina. Företrädare för narkotikasyndikatet har ett par gånger ringt hem till henne och sagt att hon måste berätta vad hon vet och att annars något hemskt kommer att hända. När ett par torpeder vid ett senare tillfälle gör ett nytt försök och uppsöker Stina på skolgården blir hon rädd och börjar springa. Torpederna drar in henne i sin bil, rispar henne över ena kinden med en kniv och hotar att göra hennes lillasyster väldigt illa om hon inte säger vad hon vet. Hon berättar då vad Peter sagt.

Efter bara någon timme har narkotikasyndikatet planlagt sin hämnd mot familjen Svensson. Två män skickas till den stad där familjen hålls gömd. Av en händelse står Hans vid fönstret och ser när bilen kommer körande på gatan. De båda männen kliver snabbt ur bilen och beger sig raskt mot huset. Hans misstänker med en gång att männen är torpeder och att de nu är avslöjade. Han tar familjen och flyr ut på husets baksida. De får tag i en taxi och åker till närmaste *polisstation*. Familjen rusar in på stationen och Hans ropar att de är "skyddade vittnen" och att de har blivit avslöjade. På polisstationen bemöts de först med misstro. Där känner man inte till något om familjen. Uppgifter om dem finns ju bara på person-

säkerhetsenheten. Hans ringer då handläggarna på denna enhet och får beskedet att familjen skall vänta på stationen tills handläggarna kommer.

Ett kritiskt läge

Mycket av det säkerhetsarbete som handläggarna lagt ner har nu gått till spillo. Man måste börja om från början igen. Först och främst måste handläggarna ta familjen Svensson till ett hotell i en ny stad. Även Olivia flyttas omgående till ett hotell på annan ort eftersom polisen är rädd för att också hon kan vara avslöjad.

I familjen Svensson är läget upprört. Hans är mycket arg på Peter som har avslöjat hela familjen. Själv är han trött på kurragömma-leken och vill hoppa av. Disa tar sin son i försvar och anklagar i stället Hans för att vara den som från början har dragit in familjen i hela historien. Handläggarna försöker lugna alla inblandade. *Läkaren* kontaktas igen för att hjälpa både de vuxna och barnen. Men förhållandet mellan Disa och Hans är för ansträngt för att detta skall ha önskad effekt. På kort tid har livet ändrats drastiskt för makarna och det har tårt hårt på äktenskapet. Disa beslutar sig för att lämna Hans.

Handläggarna får snabbt ordna ytterligare ett hotellboende för Disa. Hon tar Lotta med sig. Den tidigare planerade gemensamma flyttningen för hela familjen verkar inte längre aktuell. Handläggarnas arbete får börja om från början också i den delen.

Samtidigt måste handläggarna diskutera med Hans vad som skall hända med familjens rörelse. Skadorna i hotellfoajén har reparerats och hotellet sköts tillfälligt av den biträdande hotellchefen. Men eftersom hotet mot Hans bedöms kvarstå under lång tid gör handläggarna tillsammans med honom bedömningen att han aldrig kan återvända för att driva det igen. Det är därför lika bra att det avyttras. Handläggarna vänder sig till en *affärsjurist* som åtar sig ärendet.

Även Olivia får nya problem. Hon är arg för att hon har tvingats flytta igen. En kväll dricker hon för mycket. Hon lånar en bil och kör alldeles för fort och en polispatrull lägger märke till bilen när hon kör mot rött mitt inne i stan. Polisen tar upp jakten på Olivia och stoppar henne en stund senare. Hon vägrar då att uppge vad hon heter och säger bara att hon är en "hemlig och viktig person". Poliserna tror först att hon är en vanlig rattfyllerist som försöker

göra sig till och komma undan. Hon tas till stationen för provtagning och förhör. Olivia berättar då att hon är med i personsäkerhetsprogrammet. Handläggarna kontaktas. De blir bekymrade. Eftersom Olivia nu har misskött sig måste hon kanske uteslutas ur programmet. Hon kommer då troligen att vägra lämna uppgifter i hovrätten. Möjligheterna att få de åtalade fällda minskar därmed.

Handläggarna finner att läget inte kan bli så mycket värre. Då nås de av beskedet att Albin har fått en ny hjärtattack. Läkarna bedömer hans tillstånd som mycket kritiskt. Handläggarna underrettar Disa som omedelbart vill ge sig i väg till sin pappa. Lotta flyttas till Hans och Peter. Handläggarna ordnar Disas transport till sjukhuset. Besöket måste bevakas av *polis* som slussar Disa in och ut från sjukhuset via en baddörr.

Under tiden ordnar handläggarna tre nya skyddslägenheter för de inblandade; en till Hans och Peter, en till Disa och Lotta och en till Olivia.

Efter fyra dagar avlider Albin. Av säkerhetsskäl får Disa inte närvara vid begravningen vilket tar henne hårt. Inte heller får hon närvara vid bouppteckningsförrättningen eller arvskiftet. Disas rätt får i stället bevakas av en *syster*. Handläggarna sköter kontakten med henne.

Förhandlingen i hovrätten

Hovrättsförhandlingen närmar sig. Hans, som är djupt deprimerad efter allt som har hänt, fasar för att behöva gå igenom målet en gång till. Detsamma gäller Lars och Olivia. Det krävs mycket uppmuntran från handläggarna för att de tre mentalt skall orka förbereda sig för förhandlingen. Också åklagaren har samtal med alla tre om vikten av att hovrättsförhandlingen kan genomföras.

Polisutredningen rörande Olivias nattliga bilfärd blir klar. Provresultaten visar att hon inte gjort sig skyldig till grovt rattfylleri utan enbart rattfylleri. Personsäkerhetsenheten gör bedömningen att hon kan vara kvar i programmet. Hon tilldelas dock en allvarlig varning.

Huvudförhandlingen genomförs. Denna gång går förhören med Hans, Lars och Olivia mycket bättre. Hovrätten sätter tilltro till deras uppgifter. Övriga åtalade fälls nu för inblandning i narkotikahandlingen och döms till långa fängelsestraff. Beträffande Lars gör hovrätten en något mildare bedömning i påföljdsfrågan än tings-

rätten på grund av att Lars frivilligt angett sig och medverkat till att brotten kunnat klaras upp. Även de män som misshandlat Hans, Lars och Olivia fälls.

Efter hovrättsdomen

Nu ljusnar läget något. Det är en lättnad för Hans, Lars och Olivia att hovrätten har trott på deras uppgifter, även om oron för ytterligare hämndaktioner givetvis är stor nu när de övriga dömts till långa straff.

Medan man väntar på besked om HD skall ta upp målet till prövning med anledning av de andras överklagande, planerar handläggarna nästa etapp i säkerhetsarbetet – de skyddades definitiva flyttning till nya bostadsorter i andra delar av landet.

Handläggarna har flera samtal med Hans och Disa om framtiden. Makarna Svensson bestämmer sig slutligen för att ge äktenskapet ännu en chans. De hoppas båda två att påfrestningarna de gått igenom kan vändas till något positivt. Lotta och Peter gläds åt föräldrarnas beslut.

Flyttförberedelserna kan nu ta fart på allvar. Handläggarnas planering kräver Hans' och Disas medverkan. De åtaganden som görs blir deras eget ansvar. Utåt sett skall familjen Svensson ge sken av att vara en helt vanlig familj som flyttar till en ny ort. Handläggarna finns dock kvar i bakgrunden och stöttar och hjälper. De fortsätter också att själva ta vissa kontakter, allt för att underlätta den nya starten.

En viktig fråga att ta ställning till är på vilket sätt familjens personuppgifter bäst kan skyddas. Räcker det med att familjen är kvarskrivna på den gamla orten eller bör de hemställa om nya identiteter enligt bestämmelserna i lagen om fingerade personuppgifter? Väljer familjen att behålla sina gamla uppgifter måste de vara extra försiktiga i sina kontakter med omgivningen och inte lämna ut uppgifter i onödan. Att ange sina uppgifter i så vardagliga sammanhang som för att få rabattkort i en affär eller lånekort på ett bibliotek kan vara förödande för den som är förföljd. Ett byte av identitet medför å andra sidan flera olika praktiska problem. Handläggarna tar upp frågan med RPS. Efter att ärendet gått igenom beslutas att RPS skall ansöka hos Stockholms tingsrätt om medgivande att använda fingerade uppgifter för alla i familjen. Tingsrätten ger sitt medgivande och nya uppgifter kan ordnas. Disa och Hans anser att denna lösning

känns säkrast, även om den innebär att de måste lära barnen nya namn. (För enkelhetens skull får familjemedlemmarna i fortsättningen av denna berättelse ha kvar sina gamla namn.)

Nu kan Hans och Disa ordna sin boendefråga. Handläggarna kontaktar en *mäklare* i Östad för försäljning av den gamla villan. Samtidigt kontaktas en *mäklare* på den nya orten. Familjen köper en villa som motsvarar den tidigare i standard.

Handläggarna måste också av säkerhetsskäl göra sig av med familjens bilar samtidigt som nya skall införskaffas. En *bilförsäljare* kontaktas. För att inte utsätta en ny ägare av bilarna för fara kontaktar handläggarna *Vägverket* för att få nya registreringsnummer. Man vill inte ta risken att narkotikasyndikatet utför attentat mot bilarna i tron att familjen Svensson fortfarande äger dem. Så har skett i ett tidigare ärende. Även familjens *båt* lämnas till försäljning.

En annan uppgift för handläggarna är att hjälpa Disa och Hans att skaffa nya arbeten. Hans tar kontakt med *arbetsförmedlingen* på den nya orten och söker arbete inom hotell- och restaurangbranschen. Disa däremot vill satsa på något nytt. Hon har alltid gillat att köra bil och bestämmer sig därför för att försöka bli taxichaufför. Handläggarna hjälper henne med erforderliga kontakter, bl.a. en *trafikskola* för blivande taxiförare, *läkare* och *Vägverket*.

Handläggarna kontaktar vidare *skola* och *daghem* på den nya orten. Peter skulle hösten detta år ha börjat på gymnasiet. Eftersom han inte kunnat gå i skolan under våren har han emellertid missat mycket. Båda föräldrarna har försökt hjälpa Peter med viss undervisning i hemmet men det har inte gått så bra. Han måste därför komplettera sina studier innan han kan börja på gymnasiet. För att förbereda detta och ge viss bakgrundsinformation tar handläggarna kontakt med *rektorn* på den skola Peter skall gå.

I handläggarnas arbete ingår också att hjälpa familjen Svensson att hitta på en historia om sin bakgrund, en *legend*, som familjemedlemmarna kan använda vid sina kontakter med omvärlden. Alla i familjen måste lära sig legenden utantill och kunna berätta den om och om igen.

Efter en tid vinner hovrättens dom laga kraft och familjen Svenssons flyttning genomförs. Handläggarna tar kontakt med en *flyttfirma*.

När det gäller Lars har handläggarna koncentrerat sig på att förbereda verkställigheten av fängelsestraffet. Eftersom kriminalvården tar över ansvaret för programmets genomförande under den tid Lars vistas i anstalt har handläggarna kontaktat de personsäkerhets-

ansvariga inom *kriminalvården* för planeringen. När verkställigheten nu tar sin början placeras Lars på ett säkert ställe så att han inte skall utsättas för repressalier. Han tilldelas också ett par kontaktpersoner från kriminalvården som skall hjälpa och stötta honom på olika sätt.

Till skillnad från familjen Svensson vill Lars inte byta samtliga personuppgifter. Han har i stället valt att byta efternamn till ett nybildat sådant. Handläggarna har därför kontaktat *PRV* och hjälpt Lars med bytet.

Olivia måste precis som familjen Svensson flytta till en ny ort och etablera sig där. För hennes del uppstår flera problem. Olivia har aldrig haft något arbete och handläggarna försöker därför tillsammans med *arbetsförmedlingen* att få henne intresserad av någon form av utbildning. Eftersom hon tycker om blommor bestämmer hon sig för att söka till en floristutbildning. Handläggarna försöker också hjälpa Olivia med en bostad. Flera *hyresvärdar* kontaktas. Först ser det mörkt ut på grund av att Olivia dras med gamla betalningsanmärkningar. Till slut lyckas handläggarna emellertid ordna en liten hyreslägenhet åt henne. De tar även kontakt med *frivården* för att planera Olivias samhällstjänst. Vidare hjälper handläggarna Olivia med att byta efternamn. Hon vill ta sin mammas efternamn och detta kan ske genom en anmälan till *Skatteverket*. Slutligen måste också Olivia få hjälp med att komma på en historia om sin bakgrund.

Tre år senare

Tre år efter den definitiva flyttningen är familjen Svensson fortfarande med i programmet. Polisen gör med jämna mellanrum förnyade hotbilsbedömningar. Inget talar så här långt för att den allvarliga hotbilden kommer att försvinna under överskådlig tid. Det är därför viktigt att familjen behåller viss kontakt med personsäkerhetsenheten. Om något en dag skulle hända, måste de med en gång kunna få tag i sina handläggare.

Makarna Svenssons gemensamma beslut att satsa på äktenskapet har fallit väl ut. Disa och Hans har varit ett bra stöd för varandra under de år som gått, och tillsammans har de klarat ytterligare prövningar.

Hans var länge arbetslös. Han hade psykiska problem och gick i behandling. Så småningom fick han emellertid arbete som kock på

ett hotell och mår nu bättre. Disa har etablerat sig som taxichaufför och trivs utmärkt med det. Makarna har med stöd av den nya lagen om personsäkerhetsersättning fått viss ersättning från staten för utgifter och förluster som uppstått på grund av de olika säkerhetsåtgärderna.

Lotta går i skolan och Peter, som fick börja med att komplettera sina studier från högstadiet, skall snart gå ut gymnasiet. Båda har påverkats mycket av det familjen tvingats gå igenom. Alla förändringar medförde att de från början hade svårt att finna sig till rätta på den nya orten och klara skolarbetet. Det var inte heller lätt för dem att få nya kamrater. Särskilt Lotta hade i början svårt att komma ihåg att hon inte fick berätta var familjen tidigare bodde och varför de hade flyttat. Sakta men säkert har det dock börjat ordna sig för båda barnen.

För Olivia har det gått sämre. Hon fullföljde aldrig sin floristutbildning utan återföll ganska snart i missbruk. Handläggarna försökte stötta och hjälpa henne till behandling men hon sjönk bara djupare i sina problem. För att få pengar till narkotika började hon åter prostituera sig. En morgon hittades hon död i hemmet. Hon hade dött av en överdos.

När Lars nåddes av beskedet om Olivias död blev han alldeles ifrån sig. I samma veva avslöjades att några av hans medfångar planerade en hämnd mot honom i fängelset. Meningen var att han skulle mördas på anstalten. Planerna avslöjades i sista stund och Lars fick flytta till en annan anstalt.

Inför frigivningen samarbetade kriminalvårdens handläggare med personsäkerhetsenheten som så småningom återfick ansvaret för Lars. I samråd med Lars' övervakare försökte de lösa flera frågor.

En gällde arbete. Handläggarna tog kontakt med *arbetsförmedlingen*. Eftersom Lars under flera år hade försörjt sig som affärsman var det inte lätt att hitta en lämplig sysselsättning åt honom. På grund av erfarenheterna från hotell- och restaurangvärlden fick han dock till slut arbete på en pizzeria. Av ägaren till pizzerian fick han hyra ett rum med kokvrå ovanför restauranglokalen.

Trots allt stöd Lars fått från handläggarna på personsäkerhetsenheten och från sin övervakare har han emellertid inte klarat av programmet. Sorgen och saknaden efter Olivia i kombination med rädslan för nya repressalier gjorde att han inte kunde hålla sig borta från alkoholen. Detta ledde till att han inte kunde sköta sitt arbete. Handläggarna försökte på olika sätt få honom att sluta dricka. Till-

sammans med den nye arbetsgivaren ordnande de en plats på ett behandlingshem.

Ett tag såg det ut som om Lars skulle klara av sin situation. Han återvände till arbetet. Han försökte också med handläggarnas hjälp återuppta kontakten med sin son. Detta motarbetades emellertid av Jens och hans mamma som avböjde alla kontakter.

Detta fick Lars att ånyo börja dricka. Snart hade han även tagit upp sitt gamla narkotikamissbruk. För att imponera på sina missbrukarkompisar och få dem att bjuda på sprit och narkotika började han skryta om att han länge varit skyddat vittne och att polisen gömt honom och Olivia i flera år. Han började stjäla pengar från sin arbetsgivare och när missbruket efter en tid trappades upp bestämde han sig för att råna en jourbutik. Polisen larmades och var snabbt på platsen. Lars greps. Vid husrannsakan i hans lägenhet hittades amfetamin.

Lars anhölls och häktades på sannolika skäl misstänkt för rån och narkotikabrott. Personsäkerhetsenheten kontaktades. När handläggarna fick besked om vad som hänt och information om att Lars spridit uppgifter om programmet förstod de genast att han inte längre kunde vara med i det. Personsäkerhetsenheten fattade därför beslut om hans omedelbara utträde.

Lars överklagade beslutet till RPS som fastställde det. I och med detta bröts alla kontakter mellan personsäkerhetsenheten och Lars.

3 Nuvarande ordning

3.1 Inledning

Det är av grundläggande betydelse att medborgare som har upplysningar att lämna om ett brott vågar göra det till polis och åklagare så att brottet kan utredas och gärningsmannen lagföras. Det förekommer dock, särskilt i samband med grov eller organiserad brottslighet, att den som lämnar uppgifter utsätts för vedergällning i form av hot och våld av den eller dem som är delaktiga i den aktuella brottsligheten. Alla sådana försök att sabotera en brottsutredning eller rättegång är ett allvarligt angrepp på rättsordningen.

Behov av skydd mot repressalier kan uppstå beträffande alla typer av s.k. bevispersoner, dvs. såväl vittnen som målsägande och medmisstänkta. För vittnen kan situationen bli särskilt svår eftersom det råder vittnesplikt i vårt land. Ett vittne kan alltså inte avstå från att vittna p.g.a. rädsla utan är skyldigt att infinna sig till huvudförhandlingen, avlägga ed och därefter sanningsenligt besvara framställda frågor och spontant upplysa rätten om sådana omständigheter som han eller hon förstår har betydelse i målet.¹ Vägrar ett vittne utan giltigt skäl att avlägga ed, avge vittnesmål eller besvara en fråga, får rätten förelägga vittnet att fullgöra sin skyldighet vid vite (se 36 kap. 21 § RB). Visar sig vitesföreläggandet resultatlöst, får vittnet häktas. Ett vittne får inte hållas häktat längre än tre månader. Ett vittne som lämnar osanna uppgifter eller förtiger sanningen kan dömas för mened (se 15 kap. 1 § BrB).

För att skydda och stödja utsatta bevispersoner har flera åtgärder vidtagits inom rättsväsendet och andra myndigheter. Ett antal metoder finns att tillgå, allt från trygghetspaket och stöd under rättsprocessen till skydd av personuppgifter inom folkbokföringen.

Nedan ges en beskrivning av olika myndigheters ansvar i dessa frågor och en översikt över de åtgärder som kan vidtas.

---

¹ Se Ekelöf, Rättegång IV, femte uppl., s. 149

3.2 Polisens ansvar

Polisen spelar självklart en viktig roll i arbetet med att skydda och hjälpa hotade bevispersoner dels när det gäller utredningen av redan begångna brott, dels genom att lämna skydd i syfte att förebygga ny brottslighet, se 2 § polislagen (1984:387).

Till polisens uppgifter hör också att i ärenden om skydd av hotade personer samarbeta med andra myndigheter och organisationer (se 3 § polislagen). Särskilt åligger det polisen att fortlöpande samarbeta med myndigheterna inom socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem. Det åligger också andra myndigheter att ge polisen stöd i dess arbete.

Vid mycket allvarliga hot förekommer det att den hotade får livvaktsskydd. Det sättet att arbeta är dock oerhört resurskrävande för polisen. Det medför också ett stort intrång i den enskildes privatliv och används därför alltmer sällan. Ofta handlar det i stället om att tillfälligt eller permanent omlokalisera den som hotas till en annan ort. Detta i kombination med andra åtgärder såsom larmanordningar och skydd av den hotades personuppgifter ger ofta ett fullgott skydd.

Det är främst i storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö som de mera komplicerade ärendena om skydd av bevispersoner handläggs.

3.3 Socialtjänstens ansvar

En annan sektor som är viktig i arbetet med hotade personer är socialtjänsten som kan komma i kontakt med en förföljd person i samband med att denne tvingas flytta runt i landet i syfte att undkomma sina förföljare. I vart fall övergångsvis kan det då finnas behov av olika sociala insatser.

Socialtjänstens ansvar för brottsoffer regleras i SoL. I 5 kap. 11 § SoL föreskrivs att socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp.

Också andra bestämmelser i SoL om socialtjänstens ansvar kan aktualiseras i ärenden om hotade bevispersoner. I 2 kap. 2 § första stycket anges ett generellt och yttersta ansvar för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Detta kan inkludera olika former av åtgärder i förhållande till förföljda personer.

Även 3 kap. 1 § SoL kan vara relevant för socialtjänstens ansvar att ge stöd till utsatta bevispersoner. Där anges att kommunen skall svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det. Att tvingas hålla sig gömd på grund av hot om våld kan innebära ett socialt problem som omfattar såväl bevispersonen själv som dennes familj.

3.4 Brottsofferjourerna

Brottsofferjourernas Riksförbund är en ideell organisation som har drygt 100 lokala jourer vilka täcker landets samtliga polisdistrikt. Alla brottsoffer kan kostnadsfritt få råd och stöd av jourerna och någon att tala med om det de utsatts för. De kan också få hjälp med myndighetskontakter och vägledning genom rättsprocessen. Stödpersonerna har avgett tystnadslöfte och får fortlöpande vidareutbildning.

3.5 Möjligheterna till besöksförbud

Lagen (1988:688) om besöksförbud (besöksförbudslagen) trädde i kraft den 1 juli 1988. Den tillkom i syfte att ge ett bättre skydd för dem som hotas, förföljs eller trakasseras. Lagen kom framför allt till för att förbättra skyddet för kvinnor som utsätts för misshandel och andra övergrepp.

Besöksförbudslagen har nyligen setts över, och den 1 september 2003 utvidgades möjligheterna att besluta om besöksförbud.²

I 1 § besöksförbudslagen föreskrivs att förbud får meddelas för en person att besöka eller på annat sätt ta kontakt med en annan person eller att följa efter denna person (*besöksförbud*). Besöksförbud får meddelas om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avses skydda. Vid bedömningen av om sådan risk föreligger skall särskilt beaktas om den mot vilken förbudet avses gälla har begått brott mot den andra personens liv, hälsa, frihet eller frid. Kan syftet med ett besöksförbud tillgodoses genom någon mindre ingripande åtgärd, får förbud inte meddelas.

---

² Se prop. 2002/03:70 – Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer

Besöksförbud får numera enligt 1 a § avse även förbud att uppehålla sig i en bostad som brukas gemensamt med annan, om det på grund av särskilda omständigheter finns en påtaglig risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot en sammanboendes liv, hälsa, frihet eller frid (*besöksförbud avseende gemensam bostad*).

Om det kan antas att ett besöksförbud enligt 1 § besöksförbudslagen inte är tillräckligt, får förbudet utvidgas till att avse förbud att uppehålla sig i närheten av en annan persons bostad eller arbetsplats eller annat ställe där den personen brukar vistas (*utvidgat besöksförbud*). Den som har överträtt ett utvidgat besöksförbud får meddelas förbud att uppehålla sig inom ett större område (*särskilt utvidgat besöksförbud*). Förbudet får omfatta ett eller flera områden i anslutning till sådana platser där den andra personen har sin bostad eller arbetsplats eller annars brukar vistas.

Besöksförbud skall meddelas för viss tid, högst ett år. Besöksförbud avseende gemensam bostad får dock meddelas för högst 30 dygn. Ett besöksförbud får förlängas med högst ett år i taget. Ett besöksförbud avseende gemensam bostad får endast förlängas, om det finns särskilda skäl och med högst sju dygn i taget.

Frågor om besöksförbud prövas av allmän åklagare och tas upp på begäran av den som förbudet avses skydda eller när det annars finns anledning till det.

Åklagarens beslut i fråga om besöksförbud skall prövas av tingsrätten, om den som har ålagts besöksförbud eller den som förbudet avses skydda begär det.

Den som bryter mot ett besöksförbud döms för överträdelse av besöksförbud till böter eller fängelse i högst ett år. I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

3.6 Åtgärder under det rättsliga förfarandet

3.6.1 Målsägandebitråde

För att stärka målsägandens ställning under det rättsliga förfarandet tillkom år 1988 lagen (1988:609) om målsägandebitråde.

När förundersökning har inletts skall *målsägandebitråde* förordnas i mål om

1. brott enligt 6 kap. BrB, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant bitråde,

2. brott enligt 3 eller 4 kap. BrB, på vilket fängelse kan följa, eller enligt 8 kap. 5 eller 6 § BrB eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av sådant biträde,
3. annat brott på vilket fängelse kan följa, om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av sådant biträde.

Målsägandebiträdet skall ta till vara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till målsäganden. Målsägandebiträdet skall också bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta inte görs av åklagaren.

Målsägandebiträdet har rätt att närvara vid förhör med målsäganden under förundersökningen (23 kap. 10 § RB).

3.6.2 Stödperson

I 20 kap. 15 § RB föreskrivs att en målsägande som hörs med anledning av åklagarens talan får åtföljas av en lämplig person som personligt stöd under rättegången, en s.k. *stödperson*. Sådan stödperson som rätten har kännedom om skall om möjligt underrättas om rättegången.

En stödperson har också enligt 23 kap. 10 § RB rätt att närvara vid förhör med målsäganden under förundersökningen, om hans närvaro inte är till men för utredningen.

3.6.3 Vittnesstöd

Verksamhet med *vittnesstöd* finns numera vid ett stort antal domstolar. En bidragande orsak är att Brottsoffermyndigheten på regeringens uppdrag organiserar utbildningar för att sådant stöd skall finnas vid alla tings- och hovrätter den 1 juli 2004. Verksamheten är ideell och bedrivs oftast av Brottsofferjourerna.

Vittnesstödets uppgift är att hjälpa vittnen och målsägande att finnas till som medmänniska före och efter rättegången. Syftet är att öka tryggheten i de allmänna utrymmena i domstolen, som t.ex. väntsalen, samt att vid behov förklara hur en rättegång går till.

Vittnesstöden får dock inte ta ställning i, eller ens diskutera, den konflikt som rättegången handlar om. Domstolen skall alltid kunna lämna information om vittnesstödsverksamhet finns eller inte, samt lämna eventuellt telefonnummer till den som samordnar vittnesstödet. På Brottsoffermyndighetens hemsida finns aktuell information om vilka domstolar som har vittnesstöd och telefonnummer till respektive samordnare.

3.6.4 Bevisupptagning utom huvudförhandling

Möjligheterna att i dag hålla bevisupptagning utom huvudförhandling är begränsade och de som finns används mycket sällan.

Förhör med ett vittne får enligt 36 kap. 19 § RB äga rum utom huvudförhandling

1. om det inte är möjligt för vittnet att infinna sig vid huvudförhandlingen eller
2. om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen.

Den första punkten avser situationer då den som skall höras som vittne är varaktigt sjuk och han eller hon av den anledningen inte kan infinna sig till huvudförhandlingen. I de fall som avses i andra punkten skall rätten göra en avvägning mellan å ena sidan kostnaderna och olägenheterna av ett förhör direkt vid huvudförhandlingen och å andra sidan vikten av att ett sådant förhör kommer till stånd. Av intresse är då målets betydelse, vittnesberättelsens betydelse för målets utgång och om det är av betydelse för rättens bevisvärdering att olika vittnen förhörs vid samma förhandlingstillfälle.³ Bestämmelsen i 36 kap. 19 § RB är enligt 37 kap. 3 § RB tillämplig också vid förhör med målsägande och tilltalad. Även medtilltalade och med dem jämställda synes kunna höras utom huvudförhandling.⁴

I 23 kap. 13 § RB finns en särskild regel som berättigar en undersökningsledare att påkalla vittnesförhör med en person redan under förundersökningen. Så får ske, om någon vid förhör vägrar att yttra sig angående omständighet som är av vikt för utredningen och han eller hon, om åtal väcks, är skyldig att vittna i målet. Detsamma gäller om det annars är av synnerlig vikt för utredningen att någon

³ Se Fitger, Rättegångsbalken s. 36:45 f

⁴ Se Fitger, Rättegångsbalken s. 37:11

som är skyldig att vittna i målet redan under förundersökningen hörs som vittne. Härmed avses att bevispersonen är ostadig i sin utsaga eller lämnar uppenbart oriktiga eller ofullständiga uppgifter eller att något synnerligen viktigt faktum anses böra på ett mera avgörande sätt fastslås.⁵ Förhör får inte äga rum innan förundersökningen fortskridit så långt att någon skäligen kan misstänkas för brottet. Om förhöret gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om bevisupptagning utom huvudförhandling. Den misstänkte skall ges tillfälle att närvara vid förhöret.

3.6.5 Förhör i parts eller åhörarens utevaro

Om det finns anledning anta att ett vittne av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av en parts eller någon åhörarens närvaro, får rätten enligt 36 kap. 18 § RB förordna att parten eller åhöraren inte får vara närvarande vid förhöret. Det samma gäller om part eller åhörare hindrar vittnet i hans berättelse genom att falla honom i talet eller på annat sätt.

Vittnesberättelse som lämnats i parts frånvaro skall återges i behövlig omfattning när parten åter är närvarande. Parten skall beredas tillfälle att ställa frågor till vittnet.

Bestämmelsen är tillämplig också vid målsägandeförhör, se 37 kap. 3 § RB.

3.6.6 Säkerhetskontroll i domstol

Enligt lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll i domstol kan två olika typer av säkerhetskontroller genomföras, *allmän* och *särskild*.

Allmän säkerhetskontroll får genomföras, om det finns anledning att befara att det i en domstols lokaler kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom. Särskild säkerhetskontroll får genomföras, om det till följd av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med en domstolsförhandling kan komma att förövas brott av nyssnämnda typ.

Allmän säkerhetskontroll beslutas enligt huvudregeln av domstolens chef. Särskild säkerhetskontroll beslutas av rätten eller, om förhandlingen ännu inte har inletts, av den som skall vara ordförande

---

⁵ Se Fitger, Rättegångsbalken s. 23:50

vid förhandlingen. Innan säkerhetskontroll beslutas skall samråd ske med polismyndigheten och, i fråga om särskild säkerhetskontroll i brottmål, med åklagaren.

Ett beslut om allmän säkerhetskontroll skall avse viss tid och, vid behov, innehålla uppgift om vilka lokaler som beslutet avser. Ett beslut om särskild säkerhetskontroll skall avse en viss förhandling.

Allmän säkerhetskontroll omfattar besökare till domstolens lokaler. Särskild säkerhetskontroll omfattar åhörare och dem som har kallats att närvara vid förhandlingen.

Säkerhetskontroll genomförs, efter närmare anvisningar av polismyndigheten, av polisman. Vid allmän säkerhetskontroll får dock polismyndigheten besluta att kontrollen skall genomföras av ordningsvakt under ledning av polisman. Vid särskild säkerhetskontroll får polismyndigheten besluta att polisman som genomför kontrollen skall biträdas av ordningsvakt.

Vid säkerhetskontroll skall vapen och andra föremål som är ägnade att komma till användning vid brott eftersökas. För detta ändamål får kroppsvisitation utföras. Väskor och andra föremål som medförs till eller påträffas i domstolens lokaler får undersökas.

Vid allmän säkerhetskontroll skall kroppsvisitation och undersökning av väskor och andra föremål ske genom användande av metalldetektor eller liknande anordning eller, om det finns särskilda skäl, på annat sätt.

Den som inte underkastar sig allmän säkerhetskontroll skall vägras tillträde till domstolens lokaler. Den som inte underkastar sig särskild säkerhetskontroll skall vägras tillträde till förhandlingen.

Domstolens beslut om säkerhetskontroll får inte överklagas.

År 2002 beslutade 51 domstolar vid 335 tillfällen om särskild säkerhetskontroll. Samma år beslutade 10 domstolar om allmän säkerhetskontroll vid 44 tillfällen.⁶

3.6.7 Videokonferens

Gällande regler

Enligt lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång får några utvalda allmänna domstolar vid handläggningen av mål och ärenden i vissa situationer använda videokonferens.⁷

⁶ Källa: DV

⁷ Det finns en motsvarande lag för förvaltningsdomstolarna, se lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol

Bakgrunden är att domstolarna skall få tillgång till ett mera flexibelt system vid handläggningen av sina mål och ärenden. Närvaro i rättssalen är dock fortfarande huvudregel.

För part, t.ex. en målsägande som för talan, gäller enligt 2 § att han eller hon får delta i ett sammanträde inför rätten genom videokonferens bl.a. om det är lämpligt med hänsyn till ändamålet med partens inställelse och övriga omständigheter. Detta gäller dock inte för en tilltalad i tingsrätt, om det finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening.

En målsägandes möjlighet att delta i en förhandling genom videokonferens i fall då målsäganden enbart skall höras i målet liksom möjligheten att höra vittnen på detta sätt regleras i 5 §. Enligt denna bestämmelse får bevisning tas upp genom videokonferens bl.a. om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter.

Utgångspunkten vid bevisupptagning bör enligt propositionen vara att videokonferens skall kunna användas i alla de fall då det i dag är möjligt att använda telefon. Eftersom videokonferenstekniken i åtskilliga situationer måste anses vara överlägsen telefonen bör dock utrymmet för att använda denna teknik vara större än i de fall endast telefon står till buds. Om möjlighet finns att använda videokonferens, bör därför detta som regel vara att föredra framför telefon.⁸

I förarbetena till bestämmelsen om bevisupptagning diskuteras användningen av videoteknik i fråga om vittnen och målsägande som känner sig hotade. Mot bakgrund bl.a. av vad Europeiska unionens råd uttalat i en resolution om hur skyddet för vittnen skall förbättras⁹ sägs att det inte finns några hinder mot att använda videokonferens, om en målsägande eller ett vittne på grund av rädsla eller fruktan för sin säkerhet inte anser sig kunna inställa sig i rättssalen. Möjligheten skall emellertid användas med viss återhållsamhet, och det får inte ske på bekostnad av den tilltalades rättssäkerhet.¹⁰

Lagen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång har fått förlängd giltighetstid till den 1 januari 2005.

---

⁸ Se prop. 1998/99:65 s. 23

⁹ Europeiska unionens råd har den 23 november 1995 utfärdat en resolution om skydd för vittnen inom ramen för kampen mot den organiserade internationella brottsligheten (95/C 327/04). I resolutionen uppmanas medlemsstaterna att tillförsäkra vittnen lämpligt skydd. Av resolutionen framgår bl.a. att en tänkbar skyddsåtgärd är att skapa möjligheter för vittnen att få vittna på annan ort genom användande av audiovisuell teknik

¹⁰ Se prop. 1998/99:65 s. 24

DV:s utvärdering

DV har på uppdrag av regeringen utvärderat försöksverksamheten.¹¹

Av utvärderingen framgår att under tiden den 1 januari 2000 – den 1 maj 2002 deltog 169 personer vid förhandlingar genom videokonferens. Den övervägande delen av förhandlingarna var huvudförhandlingar i brottmål. I princip samtliga kategorier av aktörer som förekommer i brottmål deltog genom videokonferens. De flesta som deltog genom videokonferens infann sig vid en annan domstol, men deltagande har även skett från åklagarkammare samt från annan lokal vid den domstol där förhandlingen ägt rum.

Försöksdomstolarna ombads av DV att besvara bl.a. varför frågan om användning av videokonferens initierats. De fick fyra alternativ att välja mellan. I vissa fall markerade domstolarna fler än ett alternativ. I de 115 rapporter som skickades in uppgavs följande orsaker till videokonferensen:

- Part/förhörsperson hade annars haft svårigheter att inställa sig (31).
- Part/förhörsperson har känt oro/rädsla (14).
- Rätten har beslutat använda videoteknik av effektivitetsskäl (52).
- Annan orsak/orsaker (30).

DV anser att det finns många fördelar med att använda videotekniken. Dels kan förhandlingarna bli effektivare, dels ökar tillgängligheten till domstolarna. DV anser därför att verksamheten bör permanentas och videokonferenstekniken successivt införas i samtliga allmänna domstolar.

3.7 Straffrättsliga regler

3.7.1 Övergrepp i rättssak

I 17 kap. 10 § BrB finns en straffbestämmelse som ger målsägande och vittnen ett särskilt skydd mot våld eller hot om våld. Där föreskrivs att den som med våld eller hot om våld angriper någon för att denne gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller

---

¹¹ Se Slutrapport – Försöksverksamhet med videokonferens i allmän domstol, DV-rapport 2002:5

för att hindra någon från en sådan åtgärd, döms för *övergrepp i rättsak*. Detsamma gäller, om man med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om en sådan gärning angriper någon för att denne avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom från att avge en sådan utsaga.

Straffet för övergrepp i rättsak var tidigare böter eller fängelse i högst två år. För grovt brott var straffet fängelse lägst ett och högst sex år. Den 1 juli 2002 skärptes straffet för övergrepp i rättsak.¹² Vid normalgraden är straffskalan numera fängelse i högst fyra år. Ringa brott straffas med böter eller fängelse i högst sex månader. Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst två och högst åtta år. Straffskalorna för övergrepp i rättsak stämmer därmed överens med straffskalorna för mened.

3.7.2 Våld och hot mot tjänsteman

I 17 kap. 1 § BrB stadgas om brotten våld och hot mot tjänsteman. Där föreskrivs att den som med våld eller hot om våld förgriper sig på någon i hans myndighetsutövning eller för att tvinga honom till eller hindra honom från åtgärd däri eller hämnas för sådan åtgärd döms för våld eller hot mot tjänsteman till fängelse i högst fyra år. Är brottet ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Bestämmelsen är också tillämplig, om någon förgriper sig mot den som tidigare har utövat myndighet för vad denne däri gjort eller underlåtit.

3.7.3 Billighetshänsyn vid straffmätning

I 29 kap. 5 § första stycket BrB finns straffmättningsbestämmelser som kan bli tillämpliga i den situationen att en hotad person själv är kriminell. Här föreskrivs att rätten vid straffmätningen utöver brottets straffvärde i skälig omfattning skall beakta olika uppräknade omständigheter som verkar i mildrande riktning. Dessa brukar kallas billighetshänsyn. Två av dem är intressanta i detta sammanhang, punkterna 3 och 8.

Enligt tredje punkten kan beaktas att den tilltalade frivilligt angett sig. Det händer att en avhoppare från en kriminell organisation

---

¹² Se prop. 2001/02:59, bet 2001/02:JuU12, rskr. 2001/02:164, SFS 2002:117

på eget initiativ tar kontakt med polisen för att få skydd mot sina förföljare och samtidigt erkänner egen brottslighet. Bestämmelsen i punkten 3 kan då bli tillämplig. Det är själva angivelsen som är det väsentliga och inte att någon underlättar polisens arbete sedan han väl blivit upptäckt eller erkänner sedan han väl är misstänkt.

Tredje punkten avser endast angivelse av egna brott. Något s.k. kronvitnesssystem, dvs. möjlighet för en person som vittnar mot medbrottslingar att själv få strafflindring som motprestation, finns inte i svensk rätt. Frågan har diskuterats, men övervägande skäl har ansetts tala mot ett sådant system. I den mån den typen av omständigheter helt undantagsvis skulle kunna anses motivera ett lägre straff, får detta ske med stöd av punkten åtta i samma stycke.¹³ Denna punkt är allmänt hållen och gör det möjligt att beakta också andra omständigheter än sådana som räknats upp tidigare.

Föreligger en omständighet som anges i 29 kap. 5 § första stycket BrB, får rätten, om särskilda skäl påkallar det, döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet (29 kap. 5 § andra stycket BrB). Är det uppenbart oskäligt att döma till påföljd, skall rätten i stället meddela påföljdseftergift (29 kap. 6 § BrB). Av 30 kap. 4 § BrB framgår vidare att rätten även vid påföljdsvalet skall beakta sådana omständigheter som avses i 29 kap. 5 § BrB.

I rättsfallet RH 2003:23 tillämpades 29 kap. 5 § första stycket 8 p. P.R. var åtalad för övergrepp i rättssak. Göteborgs tingsrätt bedömde brottet som grovt och bestämde påföljden till två års fängelse. Hovrätten för Västra Sverige delade uppfattningen att brottet var grovt men gjorde en annan bedömning i påföljdsfrågan. Ett av skälen till detta var att P.R. förmåtts utföra gärningen på grund av sin beroendeställning till två andra inblandade personer. I denna del tillämpades strafflindringsregeln i 23 kap. 5 § BrB. Ett annat skäl till strafflindringen var risken för repressalier. Hovrätten uttalade följande:

Det har framkommit att P.R. för sin medverkan under utredningen i detta mål riskerar repressalier och på grund härav kan tvingas till identitetsbyte. Risken för repressalier har också lett till att han varit tvungen att avyttra sina företag och lämna sin anställning vid Chalmers. Det ligger i sakens natur att han också måste byta bostad. Dessa omständigheter bör, med stöd av 29 kap. 5 § 8 brottsbalken, beaktas vid straffmätningen för hans del.

---

¹³ Se prop. 1987/88:120 s. 92

Sammanfattningsvis fann hovrätten att P.R. borde dömas till ett avsevärt lindrigare straff än vad som är stadgat för brottet. Påföljden bestämdes till sex månaders fängelse.

3.8 Frågor rörande verkställighet av påföljder

3.8.1 Brev och telefonsamtal

Liksom när det gäller häktade personer kan fängelsedomas kontakter med omvärlden inskränkas. För att förhindra att brott begås under verkställigheten av ett fängelsestraff finns i KvaL regler som möjliggör granskning av brev och andra försändelser till eller från en intagen (se 26 §). Likaså kan en intagen förvägras telefonsamtal med en person utanför anstalten, om samtalet är ägnat att skada den andra personen (se 30 §).

3.8.2 Underrättelse till målsäganden om permission m.m.

I 35 § KvaL finns en bestämmelse om underrättelse till målsäganden i vissa fall. Om en intagen avtjänar straff för ett brott som har riktat sig mot någons liv, hälsa, frihet eller frid, skall målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad t.ex. om den intagne får permission, vistas utanför anstalt eller frigges. Med stöd av denna regel kan alltså en bevisperson som varit utsatt för hot och förföljelse få information om gärningsmannens verkställighet.

En begärd underrättelse behöver inte lämnas angående en planerad vistelse utanför anstalten när en underrättelse på grund av beslutad bevakning eller andra förhållanden framstår som uppenbart obehövlig. Underrättelse till målsäganden angående frigivning skall lämnas i lämplig tid före frigivningen och i andra fall så tidigt som möjligt. Underrättelsen skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Motsvarande regler om underrättelse till målsäganden finns i 28 § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård och 21 § lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

3.9 Ekonomisk ersättning

3.9.1 Skadestånd

En person som utsatts för hot och våld har rätt till skadestånd av förövaren enligt reglerna i SkL. Den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar personskada eller sakskada skall enligt 2 kap. 1 § SkL ersätta skadan. En målsägande som utsatts för våldsbrott har också i princip rätt till s.k. kränkingsersättning. Sådan ersättning skall enligt 2 kap. 3 § SkL utges av den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära.

Skadestånd till den som har tillfogats personskada omfattar bl.a. ersättning för fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur (sveda och värk) eller av bestående art (lyte eller annat stadigvarande men), sjukvårdskostnad och inkomstförlust.

Skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. Därvid skall särskilt beaktas bl.a. om handlingen varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa.

Vi har i vårt delbetänkande lämnat förslag om utökade möjligheter att få skadestånd i samband med hot och våld mellan närstående.¹⁴ Förslaget innebär att det i SkL införs en bestämmelse om skyldighet för gärningsmannen att ersätta målsägandens kostnader för åtgärder som behövs för att skydda sig mot ny brottslighet från samme gärningsman. Skyddsåtgärder som avses är t.ex. flyttning, byte av lås och ändring av telefonabonnemang.

3.9.2 Brottskadeersättning

I brottsskadelagen (1978:413) finns regler om ersättning av statsmedel för skada till följd av brott (brottskadeersättning).

Enligt 2 § brottsskadelagen betalas brottsskadeersättning för personskada. I fall då någon har allvarligt kränkt någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid betalas brottsskadeersättning också för den skada som kränkningen innebär.

Brottskadeersättningen bestäms i princip enligt reglerna i SkL. Vid bestämmande av ersättningen avräknas skadestånd som har

---

¹⁴ Se Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer (SOU 2002:71) s. 104 f.

betalts eller bör kunna bli betalt till den skadelidande på grund av skadan.

Ärenden om brottsskadeersättning prövas av Brottsoffermyndigheten.

3.10 Skydd av personuppgifter

3.10.1 Allmänt

Uppgifter som registreras i folkbokföringen är som huvudregel offentliga. I vissa situationer kan dock en person vållas obehag om uppgifter om honom eller henne sprids. En förföljare kan t.ex. med hjälp av en adressuppgift från folkbokföringen spåra upp en viss person för att uttala hotelser eller utöva våld. Även andra uppgifter som finns registrerade i folkbokföringen kan användas som ett led i ett förföljande.

För att uppgifterna i folkbokföringen inte skall missbrukas finns i dag tre olika typer av åtgärder som syftar till att skydda hotade personer. Det första steget på en trappa av skyddsåtgärder är *markering för särskild sekretessprövning* (s.k. spärrmarkering). Därefter följer *kvarskrivning* och *fingerade personuppgifter*. Dessa åtgärder beskrivs nedan.

Avslutningsvis ges en kort översikt över gällande sekretessbestämmelser inom några områden som kan beröras av ett ärende om skydd av en hotad person.

3.10.2 Spärrmarkering

Enligt 7 kap. 15 § sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess i verksamhet som avser folkbokföringen eller annan liknande registrering av befolkningen.¹⁵ Sekretess gäller för uppgift om enskilda personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs.

I vissa fall kan man på förhand misstänka att en uppgift kommer att efterfrågas för att användas på ett sätt som kan vara till men för den enskilde, t.ex. att en adressuppgift kommer att användas som ett led i en förföljelse. Skatteverket har då möjlighet att föra in en

¹⁵ Med uttrycket "annan liknande registrering av befolkningen" avses t.ex. det ADB-baserade centrala statliga person- och adressregistret SPAR

s.k. *sekretessmarkering* eller *spärrmarkering* i folkbokföringsdatabasen. Markeringen anger att särskild försiktighet bör iaktas vid bedömningen av om uppgifterna om personen i fråga bör lämnas ut eftersom uppgifterna kan omfattas av sekretess. Sekretessmarkeringen är alltså avsedd att ge myndigheten en varningssignal inför uppgifter som normalt lämnas ut utan särskild sekretessprövning. För att markeringen skall få avsedd effekt bör den omfatta samtliga medlemmar i den förföljdes hushåll.

Sekretessmarkering har använts inom folkbokföringen under många år. Skatteförvaltningen har också utarbetat särskilda rutiner för systemet med sekretessmarkeringar. Förfarandet med sekretessmarkering är inte närmare lagreglerat men motsvarar det som gäller för den hemligstämpel som enligt 15 kap. 3 § sekretesslagen (1980:100) kan åsättas en allmän handling. JO har också accepterat förfarandet med spärrmarkering.¹⁶

Inom Skatteverket är det endast chefen på det aktuella skattekontoret som har behörighet att ta del av uppgifter om en person som fått spärrmarkering. För annan personal ger ADB-systemets bildskärmsterminaler inte någon information om personen utan personalen hänvisas till kontorschefen.

Det anses ankomma på den som begär en sekretessmarkering att genom någon form av utredning styrka den påstådda hotbilden. Detta kan ske genom att man bifogar ett beslut om besöksförbud, en polisanmälan, en polisutredning eller en dom. Även handlingar från socialtjänsten kan användas. Görs en spärrmarkering, löper skyddet ofta i ett år. Förlängning kan ske, om den enskilde kan visa att hotbilden fortfarande är aktuell. Detta kan dock vara svårt om skyddet av personuppgifterna har fungerat så bra att inga nya hot har förekommit.

Antalet personer med spärrmarkering ökade under hela nittio-talet och uppgick år 2002 till 8 248 i hela landet.¹⁷

Brottsofferutredningen hade att ta ställning till om förfarandet med sekretessmarkering borde lagregleras. Utredningen uttalade att en fördel som framhållits med en lagreglering skulle vara att den person som anser sig riskera förföljelse skulle få möjlighet att överklaga skattemyndighetens beslut att inte bevilja sekretessmarkering. Vidare skulle en lagreglering kunna främja en enhetlig rättstillämpning. Ingetdera av dessa skäl hade dock enligt utredningens mening

---

¹⁶ Se JO:s ämbetsberättelse 1984/85 s. 282 och 1987/88 s. 195

¹⁷ Källa: RSV

någon större tyngd från brottsoffersynpunkt. Utredningen anförde vidare:¹⁸

Enligt gällande ordning kan den förföljde som får avslag återkomma till skattemyndigheten med ytterligare utredning till stöd för sin begäran och på så sätt få en ny prövning. Enhetlighet i rättstillämpningen kan vara svår att uppnå även med en lagreglering i dessa fall med olika personliga omständigheter. Det är vidare svårt att se vad som skulle vinnas med en möjlighet att överklaga med hänsyn till att en sekretessmarkering är, och bör vara, en varningssignal. Även om en högre instans beslutar om sekretessmarkering, binder likväl detta beslut inte den som senare skall pröva om sekretessregeln i 7 kap. 15 § sekretesslagen är tillämplig. Ett beslut att lämna ut uppgifter ur folkbokföringen å andra sidan kan inte överklagas vilket följer av sekretesslagens karaktär av undantag från offentlighetsprincipen.

Utredningen avslutade sitt resonemang med att konstatera att vad gäller enhetlighet i rättstillämpningen synes problemet snarare vara att tillämpningen av sekretessmarkering har blivit för generös men att denna aspekt inte borde beaktas av Brottsofferutredningen.

3.10.3 Kvarskrivning

Enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481) får en person som av särskilda skäl kan antas bli utsatt för brott, förföljelser eller allvarliga trakasserier på annat sätt, vid flyttning medges att vara folkbokförd på den gamla folkbokföringsorten, s.k. *kvarskrivning*.

Kvarskrivning kan ske endast efter ansökan från den enskilde och får medges bara om den enskildes behov av skydd inte kan tillgodoses genom besöksförbud eller på annat sätt. Kvarskrivning får även avse den utsatte personens medflyttande familj.

Skyddet är inriktat på att hemlighålla den förföljdes bostadsort och verkliga adress. Den senare registreras inte inom folkbokföringen. Den kvarskrivne är i folkbokföringen registrerad endast med adress hos Skatteverket. Post som sänds till den kvarskrivna under denna adress eftersänds till den enskilde.

I 17 § samma lag föreskrivs att kvarskrivning får medges för högst tre år i taget och att kvarskrivningen skall upphöra när det inte längre finns skäl för den. Vidare stadgas att Skatteverket får

---

¹⁸ Se betänkandet Brottsoffer – Vad har gjorts? Vad bör göras? (SOU 1998:40) s. 328 f.

anlita biträde av polismyndighet för utredning av frågor om kvarskrivning.

Kvarskrivning förutsätter att det föreligger en konkret risk för förföljelse.¹⁹ Detta har i lagen uttryckts så att en person "av särskilda skäl kan antas bli utsatt för" brott eller trakasserier av annat slag.

När det gäller fingerade personuppgifter har HD i rättsfallet NJA 1994 s. 497 I slagit fast att hotbilden skall bedömas objektivt. Med hänsyn till det nära sambandet mellan kvarskrivning och fingerade personuppgifter sägs i förarbetena²⁰ att det är naturligt att se saken på motsvarande sätt beträffande kvarskrivning. Kvarskrivning bör således förutsätta att det föreligger ett objektivt konstaterbart hot mot den för vilken åtgärden aktualiserats (eller en familjemedlem till denne). Det räcker således inte att personen anser sig hotad eller förföljd.

Enligt förarbetena torde kvarskrivning ofta aktualiseras sedan en person har dömts för någon form av brott.²¹ Har vederbörande gjort sig skyldig till brott mot den som begär kvarskrivning och fortsätter att besvara målsäganden, talar starka skäl för kvarskrivning. Om det är en mycket allvarlig eller omfattande brottslighet som har riktats mot den som begär kvarskrivning, bör begäran bifallas. Även brott som riktats mot annan person bör kunna beaktas när det gäller att konstatera om förutsättningar för kvarskrivning föreligger. En sådan situation kräver dock en mera nyanserad bedömning än om brottet har riktats mot den som begär kvarskrivning.

När det inte har förekommit några tidigare brott kan riskbedömningen enligt förarbetena förefalla svårare.²² Om det emellertid har klarlagts att förföljelse eller trakasserier som inte utgör brott har ägt rum får risken för ytterligare angrepp prövas på motsvarande sätt som om det gällt risk för fortsatt brottslighet.

Det kan förekomma att en person anser sig berättigad till kvarskrivning trots att personen inte har utsatts för någon form av trakasserier. Något krav på att trakasserier skall ha ägt rum har heller inte ställts upp. Det måste emellertid ha förekommit något som gör att en person "av särskilda skäl kan antas bli utsatt för" brott eller allvarliga trakasserier av något slag. Exempelvis kan det ju vara så att en person planerat eller förberett brottsliga gärningar eller trakasserier som inte kommit till utförande. Förutsättningarna

---

¹⁹ Se prop. 1997/98:9 s. 45

²⁰ Se prop. 1997/98:9 s. 46

²¹ Se prop. 1997/98:9 s. 46

²² Se prop. 1997/98:9 s. 46

för kvarskrivning kan också vara uppfyllda, om det visar sig att en person till tredje man har uttalat allvarligt menade hotelser mot exempelvis en tidigare maka.

Kvarskrivning kan också komma i fråga för en person som har vittnat i en rättegång eller medverkat i en polisutredning.

Kvarskrivning kombineras ofta med spärrmarkering. Detta sker när det bedöms otillräckligt att skydda endast uppgiften om den förföljde personens adress. Även andra uppgifter kan ju användas för att spåra personen i fråga.

Antalet personer med både sekretessmarkering och kvarskrivning har ökat under senare år och uppgick år 2002 till 520. Endast två personer var detta år kvarskrivna utan att också ha en spärrmarkering.²³

3.10.4 Fingerade personuppgifter

En folkbokförd person som riskerar att bli utsatt för allvarlig brottslighet som riktar sig mot dennes liv, hälsa eller frihet kan enligt 1 § lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter få medgivande att använda andra personuppgifter om sig själv än de verkliga, s.k. *fingerade personuppgifter*.

Med allvarlig brottslighet avses gärningar som har ett straffvärde om 6–8 månader eller mer. Vid brottslighet som upprepats flera gånger kan eventuellt ett något lägre straffvärde accepteras, t.ex. om brottsligheten har varit särskilt besvärande för målsäganden.²⁴

Exempel på fall då det kan bli aktuellt med identitetsbyte är om en person har medverkat i en polisutredning eller vittnat mot en kriminell gruppering av något slag och därefter utsatts för hot. Fingerade personuppgifter kan också bli aktuella, om en person själv tidigare tillhört en sådan gruppering eller någon annan sammanlutning men sedermera tagit avstånd från denna och därför riskerar repressalier.

Ett medgivande får begränsas till viss tid. Medgivande att använda fingerade personuppgifter får inte lämnas, om personen kan beredas tillräckligt skydd genom kvarskrivning eller på annat sätt.

Ett medgivande att använda fingerade personuppgifter får ges även åt en familjemedlem till den utsatte, om personerna varaktigt bor tillsammans.

²³ Källa: RSV

²⁴ Se prop. 1997/98:9 s. 56

Medgivande att använda fingerade personuppgifter lämnas av Stockholms tingsrätt. Ansökan om medgivande görs av RPS efter framställning från den som vill använda fingerade personuppgifter. Utredningen om den presumtive gärningsmannen och riskbedömningen görs av Rikskriminalpolisen.

RPS skall avslå en framställning om att få använda fingerade personuppgifter, om styrelsen anser att det inte är sannolikt att ett medgivande att använda fingerade personuppgifter kommer att lämnas. Om RPS har avslagit en framställning, får den enskilde själv ansöka hos tingsrätten om medgivande att använda fingerade personuppgifter.

När ett medgivande att använda fingerade personuppgifter har lämnats registreras den som fått medgivandet med fingerat personnummer och namn i folkbokföringen. Den gamla identiteten avregistreras. Det framgår att denna har sin grund i ett identitetsbyte.

Sedan år 1991 har drygt 200 personer gjort framställan om ny identitet. Totalt har dock endast 26 personer fått fingerade uppgifter. Nio av dem fick sina nya uppgifter år 2002.²⁵

Sekretess gäller i ärende om fingerade personuppgifter för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Om en uppgift för vilken sådan sekretess gäller har lämnats till en annan myndighet, gäller sekretessen också där (7 kap. 15 § andra stycket sekretesslagen). Syftet med föreskriften om överföring av sekretessen är att sekretessen skall skydda uppgifter som gör det möjligt att koppla ihop verklig och fingerad identitet till en och samma person.

3.10.5 Skyddad folkbokföring

Vi har i vårt delbetänkande lämnat ett förslag som syftar till att öka skyddet av personuppgifter inom folkbokföringen.²⁶ Förslaget innebär att personer som utsätts för hot och förföljelse skall kunna bli folkbokförda i särskild ordning. Detta institut benämns *skyddad folkbokföring*.

Beslut om skyddad folkbokföring skall enligt förslaget fattas av skattemyndigheten (nuvarande Skatteverket). Ett avslagsbeslut skall

²⁵ Källa: RPS

²⁶ Se Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer (SOU 2002:71) s. 102 ff.

kunna överklagas av den enskilde. Enligt en ny bestämmelse i sekretesslagen skall ett omvänt skaderekvisit gälla i de nu aktuella fallen, dvs. det skall föreligga presumtion för sekretess. Utlämnade skall då medges endast om det står klart att uppgiften kan röjas utan att skada uppkommer.

3.10.6 Byte av namn

Ett alternativ till fingerade personuppgifter kan vara att byta namn enligt reglerna i namnlagen (1982:670).

Den som vill byta ett efternamn som har förvärvats vid födelsen till ett annat efternamn som bärs av någon av föräldrarna kan göra detta genom anmälan till Skatteverket. Genom anmälan till Skatteverket kan byte även ske till ett efternamn som någon av föräldrarna senast har burit som ogift, se 5 § namnlagen.

Vill en person i stället byta sitt efternamn till ett nybildat efternamn, kan ansökan göras om tillstånd till bytet hos PRV. Den som en gång har bytt efternamn efter en sådan ansökan får på nytt byta efternamn på detta sätt endast om det finns särskilda skäl (se 11 § namnlagen).

Även förnamn kan ändras enligt namnlagen, se 31 och 33 §§.

3.10.7 Sekretess hos olika myndigheter

Polis, åklagare m.fl.

Sekretess gäller för uppgift som hänför sig till åklagarmyndighets, polismyndighets, Skatteverkets, Tullverkets eller Kustbevakningens verksamhet för att förebygga, uppdaga, utreda eller beivra brott, om det kan antas att syftet med beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas eller den framtida verksamheten skadas om uppgiften röjs, 5 kap. 1 § första stycket fjärde punkten sekretesslagen (1980:100).

Bestämmelsen åsyftar brottsförebyggande och brottsbeivrande verksamhet i allmänhet. Uppgifterna kan gälla t.ex. arbetsrutiner, spaningsmetoder, utnyttjande av lokaler, fordon eller viss utrustning, personskydd och personuppgifter rörande personal.²⁷

Bestämmelsen är formulerad så att sekretessen inte är knuten enbart till de uppräknade myndigheterna utan till uppgiften som

---

²⁷ Se Sekretesslagen, en kommentar 5:4

sådan, vilket innebär att sekretessen följer med uppgiften när den lämnas vidare till en annan myndighet.

I 9 kap. 17 § sekretesslagen finns en delvis motsvarande sekretessregel till skydd för enskilds personliga och ekonomiska förhållanden. Sekretess gäller här, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till den enskilde lider skada eller men.

Kriminalvården

Sekretess gäller inom kriminalvården för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men eller att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller dock inte beslut av Kriminalvårdsstyrelsen eller någon av kriminalvårdens nämnder och inte heller annat beslut i ett kriminalvårdsärende enligt brottsbalken eller lagstiftningen om kriminalvård i anstalt, 7 kap. 21 § första stycket sekretesslagen.

Socialtjänsten

Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men, 7 kap. 4 § första stycket sekretesslagen.

Hälso- och sjukvården

Sekretess gäller inom den offentliga hälso- och sjukvården för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men, 7 kap. 1 § första stycket sekretesslagen.

Exekutionsväsendet

Sekretess gäller inom exekutionsväsendet i mål eller ärende angående utsökning och indrivning samt i verksamhet enligt lagen (1986:436) om näringsförbud, för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men. Denna regel har dock undantag. Till exempel gäller inte sekretessen uppgift om förpliktelse som avses med den sökta verkställigheten i ett pågående mål, 9 kap. 19 § sekretesslagen.

Arbetsförmedling m.m.

Sekretess gäller i ärende om arbetsförmedling eller yrkesvägledning för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Motsvarande sekretess gäller i ärende om arbetsvård, antagning till arbetsmarknadsutbildning, hjälp och stöd vid arbetslöshet eller andra åtgärder i anställningsfrämjande syfte eller för att främja enskilds anpassning till arbetslivet, 7 kap. 10 § första stycket sekretesslagen.

Sekretess gäller vidare i ärende om arbetslöshetsersättning enligt lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs, 7 kap. 10 § andra stycket sekretesslagen.

Allmän försäkringskassa

Sekretess gäller hos allmän försäkringskassa i ärende enligt lagstiftningen om allmän försäkring, allmän pension, arbetsskadeförsäkring eller handikappersättning och vårdbidrag eller om annan jämförbar ekonomisk förmån för enskild, eller om läkarvårdsersättning eller ersättning för sjukgymnastik, för uppgift om någons hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det kan antas att den som uppgiften rör eller någon honom eller henne närstående lider men om uppgiften röjs, 7 kap. 7 § första stycket sekretesslagen.

Skolväsendet

Sekretess gäller i det offentliga skolväsendet för uppgift om enskilds identitet, adress och andra liknande uppgifter om enskilds personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs, 7 kap. 9 § tredje stycket sekretesslagen.

Sekretessen mellan myndigheter

Sekretesslagen har som utgångspunkt att varje sekretessbestämmelse är tillämplig på allt uppgiftslämnade, dvs. även det som har en annan myndighet som adressat, 1 kap. 3 § sekretesslagen. En sekretessprövning måste alltså i en sådan situation göras på samma sätt som om framställningen kom från en enskild.

Eftersom sekretess i princip inte följer med en uppgift som lämnas från en myndighet till en annan måste i samband med sekretessprövningen beaktas om uppgiften blir sekretesskyddad hos den mottagande myndigheten. Är sekretesskyddet svagt hos den myndighet som begär uppgifterna, måste kanske risken för skada bedömas så stor att ett utlämnade inte bör ske.

I 14 kap. finns dock bestämmelser om undantag från sekretessen mellan myndigheter. Här finns bl.a. den s.k. generalklausulen som gör det möjligt att utväxla sekretessbelagda uppgifter, om intresset av att uppgifterna lämnas ut enligt gängse värderingar måste ges företräde framför det intresse sekretessen skall skydda.

4 Internationella förhållanden

4.1 Inledning

Frågan om skydd av hotade bevispersoner är aktuell i många länder både i Europa och i andra delar av världen. Behovet av skydd uppkommer ofta i samband med förundersökning och rättegång om organiserad brottslighet. Arbete pågår dels inom flera länder med att tillskapa vittnesskyddsprogram och bygga upp riktlinjer och rutiner kring programmets tillämpning, dels mellan länder för att utveckla samarbete på området, bl.a. möjliggöra utbyte av vittnen. I vissa länder, t.ex. USA, har man lång erfarenhet av vittnesskyddsarbete medan verksamheten är relativt ny för andra länder. På många håll har behovet av vittnesskydd i större skala uppstått under det senaste decenniet.

Av naturliga skäl är vittnesskyddsarbete en sluten verksamhet. Arbetsmetoder och liknande får inte bli kända för förföljarna. Därför ges nedan endast en allmän beskrivning av vittnesskyddsarbetet i Norden och i några utvalda länder (avsnitt 4.2). Vittnesskydd i olika former förekommer även i andra länder t.ex. Italien, Tyskland, Österrike, Polen, Lettland och Slovakien.

Slutligen beskrivs några internationella instrument och samarbetsorgan som berör frågan om vittnesskydd (avsnitt 4.3).

4.2 Vittnesskydd i andra länder

4.2.1 Norden

Allmänt

I dag saknas lagreglerade nationella vittnesskyddsprogram i de nordiska länderna, men frågan om skydd av bevispersoner är aktuell överallt. Det är främst i samband med kriminella mc-gängs verk-

samhet och annan grov organiserad brottslighet som behovet av vittnesskydd uppstår i de nordiska länderna.

Föreberedelser pågår också för ett framtida nordiskt samarbete rörande vittnesskydd. Frågan har behandlats av Nordiska Rådet och av de nordiska justitieministrarna. En arbetsgrupp som lyder under ländernas rikspolischefer har också bildats för att bana väg för ett kommande samarbete på området.

Även om det inte finns särskilda lagar om vittnesskydd så finns det i alla de andra nordiska länderna precis som i Sverige ett flertal bestämmelser till skydd för hotade bevispersoner.

Danmark

Den danska retsplejeloven innehåller flera bestämmelser som syftar till att stötta och skydda utsatta bevispersoner.

Rätten kan besluta att vissa utpekade personer eller grupper av personer inte får vara närvarande vid en förhandling om det bedöms nödvändigt för att få ett sanningsenligt uttalande av ett vittne eller en part (28 b § retsplejeloven). I ett brottmål kan domstolen vidare besluta om lyckta dörrar, om en persons säkerhet skulle sättas i fara om saken behandlades vid en offentlig förhandling (29 § retsplejeloven). Om det i en sådan situation är tillräckligt att besluta om referatförbud från förhandlingen eller namnförbud, skall rätten i första hand välja något av dessa alternativ. Med namnförbud avses beslut om att den tilltalades eller annan persons namn eller adress inte får yppas offentligt.

Vidare kan vittnesförhör hållas utom huvudförhandling när det är påkallat därför att ett vittne riskerar att bli utsatt för våld eller hot om våld med anledning av de uppgifter vittnet lämnar (747 § retsplejeloven). Rätten kan i sådana fall också besluta att den misstänkte inte får närvara vid bevisupptagningen.

Dansk lagstiftning tillåter numera undantagsvis anonyma vittnen. Som ett led i arbetet med att stärka utsatta vittnens situation antogs 2002 en ändring av retsplejeloven (848 § andra stycket) som gör det möjligt att i brottmål hemlighålla ett vittnes namn och adress för den tilltalade. Så får ske då avgörande hänsyn till vittnets säkerhet gör det påkallat. En förutsättning är att åtgärden kan antas vara utan betydelse för den tilltalades försvar. Försvararen kan av åklagaren förbjudas att lämna upplysningarna om vittnet vidare till den tilltalade till dess att rätten prövar frågan. Rätten kan i en sådan

situation också bestämma att den tilltalade skall lämna rättssalen medan vittnet hörs, om det finns grund att anta att vittnet eller vittnets närmaste kommer att bli utsatta för allvarlig fara om den tilltalade får vetskap om vittnets identitet (samma lagrum tredje stycket). Bestämmelsen om anonyma vittnen har enligt uppgift tillämpats endast i ett fåtal fall.

I juni 2003 beslutade Folketinget om ytterligare ändringar i retsplejeloven och straffeloven ("rockerpakken"). Syftet med dessa ändringar är att förbättra polisens möjligheter att bekämpa m-kriminaliteten och annan organiserad brottslighet. De nya bestämmelserna behandlar bl.a. polisens möjligheter att ta hjälp av civila personer i samband med s.k. agentverksamhet, begränsningar i försvararens aktinsyn och telefonavlyssning.

Norge

Behovet av ett strukturerat vittnesskydd har diskuterats i flera sammanhang i Norge de senaste åren. Ett antal lagändringar har gjorts i syfte att ta till vara hotade bevispersoners intressen. I den norska straffeprocessloven m.fl. lagar finns olika bestämmelser som kan tillämpas i samband med hot och våld, t.ex. förhör i den tilltalades utevaro, lyckta dörrar, bevisupptagning utom huvudförhandling, referatförbud och besöksförbud. Sedan den 1 januari 2004 är det också möjligt för hotade personer att få fiktiv identitet.

Sedan sommaren 2001 finns i straffeprocessloven (§ 130 a) en möjlighet att använda anonyma vittnen i domstol i mål rörande allvarliga brott. En förutsättning är att det, om vittnets identitet blir känd, kan vara fara för att vittnet eller en närstående utsätts för ett allvarligt brott mot livet, hälsan eller friheten. Anonymt vittnesmål får användas endast om det är nödvändigt och det inte medför väsentliga olägenheter för försvaret. Domaren och försvararen skall upplysas om vittnets identitet. Upplysningen skall dock inte ges till försvararen om han motsätter sig det. Enligt uppgift har bestämmelsen om anonyma vittnen ännu inte tillämpats.

I november 2001 tillsatte Justisdepartementet en arbetsgrupp som skulle utarbeta en samlad översikt över åtgärder till skydd för hotade personer. Arbetsgruppen lämnade sin rapport i maj 2002. I rapporten underströks bl.a. vikten av att det ställs krav på de riskbedömningar som görs i vittnesskyddsärenden. Dessa skall hålla hög kvalitet till form och innehåll och uppdateras fortlöpande. Vidare

pekade arbetsgruppen på att det är viktigt att ett vittnes möjligheter att följa de villkor som polisen ställer upp i samband med att skyddsåtgärder vidtas bedöms av en psykolog. Arbetsgruppen lämnade inte några förslag till lagändringar utan pekade på olika tillämpningsfrågor rörande gällande bestämmelser, t.ex. möjligheterna att ta hjälp av tekniska hjälpmedel under lagföringsprocessen.

I juni 2002 gav departementet Politidirektoratet i uppdrag att genomföra arbetsgruppens förslag. I maj 2003 presenterade Politidirektoratet en första rundskrivelse med nationella riktlinjer för vittnesskydd. Detta arbete etableras i två nivåer. Vissa ärenden handläggs av den lokala polisen medan andra tas om hand av en central enhet hos Politidirektoratet.

Finland

Frågan om att utveckla åtgärder som hänför sig till vittnesskydd diskuteras också i Finland. En kartläggning av den nuvarande situationen har gjorts av Centralkriminalpolisen. Undersökningen med namnet "Brott mot personer som skall höras och hot om sådana brott i Finland" presenterades i januari 2002. Undersökningen visar att skyddsåtgärder beträffande hotade bevispersoner vanligen vidtas inom ramarna för det normala polisarbetet. Även inom kriminalvården har särskilda åtgärder fått tillgripas för att skydda intagna som varit föremål för hot.

Den finska lagstiftningen innehåller olika bestämmelser om skydd av hotade personer. Enligt rättegångsbalken (17 kap. 34 §) kan ett vittne höras utan att parten är närvarande om rätten bedömer att vittnet av fruktan eller annan orsak annars inte ger riktig information. Det finns också regler om säkerhetskontroll i domstol och om besöksförbud.

I ett brottmål behöver inte parternas och vittnenas personuppgifter lämnas i stämningsansökan. Det räcker att domstolen får uppgifterna från åklagaren på annat lämpligt sätt (se 5 kap. 3 § lagen om rättegång i brottmål). Vidare får domstolen inte lämna ut personuppgifter till parter och andra, om det finns risk för att informationen kan skada någon (se 24 § lagen om allmänna handlingars offentlighet).

I Finland finns inga regler om byte av identitet.

Island

Hot mot vittnen är ett begynnande problem även på Island. Hoten förekommer framför allt i samband med den organiserade brottsligheten. Det finns därför ett behov av ett fungerande skydd för bevispersoner.

Enligt gällande rätt finns möjligheter till förhör i parts utevaro, bevisupptagning utom huvudförhandling och besöksförbud.

4.2.2 Holland

Vid den nationella polisen i Holland finns en särskild enhet för vittnesskydd. Denna enhet lyder under den nationella kriminalpolisen och samarbetar med de lokala polismyndigheterna. Verksamheten innefattar såväl rent skydd av bevispersoner som hantering av anonyma vittnen. Poliserna som arbetar med vittnesskydd har enligt lag rätt att använda alternativa identiteter och täckföretag.

Vittnesskyddet i Holland ges åt följande kategorier:

- Personer som är i behov av skydd på grund av att de är inblandade i ett ärende där kriminella personers illegala verksamhet skall utredas eller åtalas.
- Personer som är i behov av skydd på grund av att de arbetat som informatörer åt polisen
- Poliser som arbetat under täcknamn.

Innan någon tas in i ett vittnesskyddsprogram prövas om det är tillräckligt att låta personen avlägga ett anonymt vittnesmål. Ett sådant vittnesmål har emellertid ett lägre bevisvärde än ett vanligt vittnesmål, och dessutom kan innehållet i vittnesuppgifterna och andra omständigheter göra det omöjligt för vittnet att förbli anonymt. I dessa fall prövas i stället om bevispersonen skall tas om hand som skyddat vittne.

Skyddade vittnen som skall avtjäna ett fängelsestraff placeras på en särskild avdelning på ett visst fängelse.

För vittnesskyddsarbetet finns pengar avsatta i en särskild budget. Varje år tillkommer drygt sextio nya ärenden. Hälften av antalet ärenden rör anonyma vittnen.

4.2.3 Storbritannien och Nordirland

I Storbritannien finns inget nationellt sammanhållet vittnesskyddsprogram, och det saknas lagstiftning rörande vittnesskydd. Varje polismyndighet får då det blir aktuellt ordna sitt eget vittnesskydd. De flesta större polismyndigheter har egna vittnesskyddsenheter medan de mindre i vissa fall har någon enstaka vittnesskyddshandläggare eller köper tjänsten från en större myndighet. Även tullen har en egen vittnesskyddsenhet. I de ärenden det är aktuellt med identitetsbyte kopplas dock Metropolitan Police alltid in.

Vissa av de aktuella myndigheterna handlägger endast ett tiotal vittnesskyddsärenden om året medan andra kan ha upp till ett par hundra på samma tid. Några särskilda medel avsätts inte för vittnesskydd utan kostnaderna för dessa ärenden belastar polisens och tullens vanliga budget.

Vittnesskydd förekommer främst i samband med organiserad brottslighet. De flesta bevispersoner som skyddas har själva ett kriminellt förflutet. Ofta skyddas också familjemedlemmar till bevispersonen. Kriterierna för att få vittnesskydd kan se ut på följande sätt:

- Bevispersonen måste lämna uppgifter i ett ärende om grov brottslighet eller om en brottsling som är föremål för spanings- och utredningsinsatser från polisens sida.
- Det finns en klar indikation på att bevispersonen eller någon i dennes familj är eller kommer att hamna i fara på grund av de uppgifter som bevispersonen lämnat.
- Bevispersonen har lämnat en skriftlig redogörelse innan han erhöll löfte om ekonomisk eller annan hjälp.
- Bevispersonen och hans familj är beredda att följa de villkor som uppställs för att erhålla vittnesskydd.

Samtliga vittnesskyddsenheter har rätt att använda täcknamn på sin personal och att arbeta med täckföretag genom vilka man ordnar fordon, kontokort, lokaler osv.

För skyddade bevispersoner som skall avtjäna ett fängelsestraff finns särskilda anläggningar inom kriminalvården. Dessa är av modell "ett fängelse i fängelset".

För vittnesskyddet på Nordirland gäller en speciell ordning. För detta avsätts också särskilda medel av regeringen på grund av den allvarliga problematik som råder där.

4.2.4 Kanada

I Kanada finns en lag om vittnesskydd, *The Witness Protection Program Act*, från 1996.

Vittnesskyddsprogrammet lyder under Royal Canadian Mounted Police (RCMP), Drug Enforcement Branch. I Ottawa finns en enhet som ansvarar för samordningen såväl nationellt som internationellt. Denna enhet måste också godkänna alla identitetsbyten rörande bevispersoner som ingår i programmet.

Det finns även regionala samordnare i varje provins med ansvar för hanteringen av vittnesskydd i den egna regionen. Dessa samordnare är också ofta ansvariga för informatörshantering och sådant arbete som bedrivs under täcknamn.

Årligen hanteras drygt 100 ärenden.

Vid avvägningen av om en bevisperson skall tas in i vittnesskyddsprogrammet beaktas följande faktorer:

- Hotet mot bevispersonens säkerhet.
- Faran för tredje man.
- Brottslighetens art.
- Värdet av den information som bevispersonen har lämnat.
- Möjligheten för bevispersonen att anpassa sig till programmet.
- Kostnaden för skyddandet av bevispersonen.
- Alternativa skyddsåtgärder.

Skyddade vittnen som skall verkställa ett fängelsestraff placeras på särskilda avdelningar inom kriminalvården.

4.2.5 USA

I USA infördes en lagstiftning avseende ett federalt vittnessäkerhetsprogram i början av 1970-talet. Denna lagstiftning har följts upp med olika riktlinjer.

Det federala vittnessäkerhetsprogrammet¹ organiseras av en särskild enhet inom Justitiedepartementet, Office of Enforcement Operations (OEO). Här finns en särskild budget för vittnesskyddsärenden. De utredande myndigheterna på federal nivå, t.ex. Federal Bureau of Investigation (FBI) och United States Marshals Service

---

¹ Man har valt att kalla det för säkerhetsprogram och inte skyddsprogram för att markera att man inte kan garantera ett i alla lägen heltäckande skydd

(USMS), påkallar inträde i programmet och OEO beslutar efter tillstyrkande av åklagare.

Delstaterna och de större polismyndigheterna uppmanas att tillskapa egna enheter för vittnesskydd. Dessa får dock inte omlokalisera vittnen och ge dem ny identitet. Detta får endast göras av USMS efter beslut av OEO.

Det federala vittnessäkerhetsprogrammet är uppdelat i två delar. Federal Bureau of Prisons (BOP) är ansvarigt för alla skyddade bevispersoner som avtjänar fängelsestraff. I USA finns flera särskilda fängelser där man placerar skyddade vittnen och andra bevispersoner. Övriga skyddsärenden hanteras av USMS.

Det federala programmet avser i första hand vittnen som lämnar vittnesmål i ärenden rörande organiserad eller på annat sätt särskilt grov brottslighet. Uppgifterna som bevispersonen lämnar måste vara av avgörande betydelse för utgången av det aktuella målet.

Innan en bevisperson träder in i programmet skall han eller hon genomgå en psykologisk utvärdering och ett lögn detektortest. Syftet är att ta reda på om bevispersonen kan antas klara av att leva under de villkor som ställs upp.

Poliser och andra som handlägger ärenden om vittnesskydd får arbeta under alternativa identiteter och med täckföretag.

I USA finns flera tusen vittnen med familjemedlemmar i det federala vittnessäkerhetsprogrammet. I vissa ärenden hanterar man skyddet av barnbarnen till dem som först trädde in i programmet.

4.3 Internationella instrument och samarbetsorgan

4.3.1 EU

Inom det europeiska samarbetet pågår arbete även på vittnesskyddsområdet.

Europeiska unionens råd antog den 23 november 1995 en resolution om skydd av vittnen inom ramen för kampen mot den organiserade internationella brottsligheten (95/C 327/04). Medlemsländerna uppmanas i resolutionen att garantera vittnen och deras anhöriga erforderligt skydd.

Enligt rekommendation 25 i EU:s strategi inför det nya årtusendet om förebyggande och bekämpning av den organiserade brottsligheten bör det utarbetas ett förslag till ett instrument om rättslig ställning och skydd för de vittnen och de personer som medverkar i

eller som har medverkat i kriminella organisationer och som är beredda att samarbeta med rättssystemet.

Den sektorsövergripande arbetsgruppen mot organiserad brottslighet fick i uppdrag att senast den 30 juni 2003 lägga fram en rapport om genomförandet av strategin för rådet. När det gäller skydd för vittnen konstateras i rapporten² att initiativ till rättsliga instrument ännu inte har tagits, varför rekommendationen inte har följts. Som en första åtgärd bör man enligt arbetsgruppen överväga att påbörja ett rambeslut. Som en andra åtgärd bör man med beaktande av medlemsstaternas och Europols erfarenheter utarbeta en EU-modell för avtal och riktlinjer som kan utnyttjas bilateralt eller, om så erfordras, multilateralt. De båda Europoldokumenterna ”Basic principles of European Union police co-operation in the field of witness protection” (grundläggande principer för Europeiska unionens polissamarbete i fråga om skydd för vittnen) och ”Common criteria for taking a witness into a Protection Programme” (gemensamma kriterier för att låta ett vittne ingå i ett skyddsprogram) bör enligt arbetsgruppen utgöra grunden för rådets framtida verksamhet.

Arbetsgruppen uppmanar i rapporten kommissionen att inleda en undersökning om medlemsstaternas gällande lagstiftning. Rådet rekommenderas att därefter, beroende på vad undersökningen kommer fram till, undersöka behovet av ytterligare åtgärder på europeisk nivå.

4.3.2 Europol

Europeiska polisbyrån, Europol, har i uppdrag att stötta medlemsstaternas samarbete i kampen mot organiserad internationell brottslighet. Detta straffrättsliga samarbete utgör en del av EU:s tredje pelare.

Europol startade sin verksamhet rörande vittnesskydd 1999. Fram till dess hade det funnits bilaterala överenskommelser mellan länder men erfarenheterna från dessa hade inte samlats. Det fanns därför behov av ett särskilt projekt med ett strukturerat nätverk för samordning och utbyte av information.

Ett första seminarium hölls hösten 1999. En av rekommendationerna från mötet blev att skapa särskilda enheter inom polisen för skydd av vittnen.

---

² Se 10925/03 CRIMORG 49

En arbetsgrupp skapades för att göra en studie av Europols möjliga roll i arbetet med vittnesskydd. Följande uppgifter identifierades:

- Fungera som en länk mellan medlemsländernas vittnesskydds-enheter, rådet och kommissionen.
- Samla lagstiftning och praktiska erfarenheter.
- Arrangera expertmöten, seminarier och kurser.
- Verka för harmonisering av ländernas regelverk.
- Assistera vid inrättandet av nya vittnesskyddsenheter.

Europols arbete har bl.a. resulterat i de båda dokument som nämnts ovan, ”Basic principles of European Union police co-operation in the field of witness protection” och ”Common criteria for taking a witness into a Protection Programme”.

4.3.3 Europarådet

Europarådets Ministerkommitté antog den 10 september 1997 en rekommendation No. R (97) 13 om hot mot vittnen och den tilltalades rätt till försvar. I rekommendationen uttalas bl.a. att medlemsstaterna bör överväga att skapa vittnesskyddsprogram för hotade vittnen och deras anhöriga. Sådana program bör erbjuda olika skyddsåtgärder såsom identitetsbyte, omlokalisering, fysiskt skydd och hjälp med att skaffa ett nytt arbete. Särskilda arrangemang bör också vidtas beträffande de skyddade vittnen som skall avtjäna ett fängelsestraff. Vidare uppmanas länderna i rekommendationen att överväga möjligheterna att spela in polisförhör med vittnen på video och att hålla bevisupptagning utom huvudförhandling i de fall ett vittne eller hans närstående skulle utsättas för stor fara om vittnet uppträder vid huvudförhandlingen.

Också i rekommendationen Rec(2001)11 rörande kampen mot den organiserade brottsligheten understryker Ministerkommittén vikten av att medlemsländerna vidtar lämpliga åtgärder för att ge skydd åt utsatt vittnen.

Frågan om vittnesskydd har under senare tid blivit aktuell som ett viktigt inslag i kampen mot terrorismen. Diskussioner pågår för närvarande inom Europarådet om hur samarbetet mellan medlemsstaterna kan förbättras på detta område.³

---

³ Se rapporten PC-PW (2003) 18 från the Committee of Experts on the Protection of Witnesses and *Pentiti* in relation to Acts of Terrorism

4.3.4 Östersjösamarbetet

Samarbetsorganet Task Force on Organised Crime in the Baltic Sea Region arbetar för att bekämpa den organiserade brottsligheten i Östersjöregionen. Alla länderna kring Östersjön deltar. Frågan om skydd av hotade vittnen är en del i detta arbete.

4.3.5 FN

I november 2000 antog FN:s generalförsamling en konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet. Sverige undertecknade konventionen i december samma år. Konventionen utgör ett led i det inom FN bedrivna arbetet med att bekämpa den internationella brottsligheten. I artikel 24 behandlas frågan om skydd av vittnen.

Enligt denna artikel skall varje konventionsstat vidta lämpliga åtgärder för att tillhandahålla ett effektivt skydd mot repressalier eller hot som riktas mot vittnen och deras närstående. Detta kan ske genom fysiskt skydd, omlokalisering och begränsade möjligheter att få ut personuppgifter. Andra sätt är att införa regler som tillåter att vittnesmål lämnas med användning av kommunikationsteknologi såsom videoöverföring. Konventionsstaterna uppmanas också att sluta avtal eller uppgörelser med andra stater om förflyttning av vittnen och deras närstående.

5 RPS:s förslag till handlingsprogram för skydd av bevispersoner

5.1 Bakgrund

Brottsofferutredningen konstaterade i sitt betänkande *Brottsoffer Vad har gjorts ? Vad bör göras ?* (SOU 1998:40) att det är relativt sällan som målsägande och vittnen utsätts för hot eller andra övergrepp. Utredningen ansåg emellertid att det förhållandet att sådana hot eller övergrepp över huvud taget förekommer är tillräckligt allvarligt eftersom detta utgör ett hinder för en fungerande rättsskipning. Utredningen föreslog därför att ett nationellt handlingsprogram till skydd för bevispersoner borde utarbetas.

Mot denna bakgrund fick RPS i november 1999 i uppdrag av regeringen att utarbeta ett förslag till ett sådant program. Uppdraget genomfördes i samverkan med RÅ, Kriminalvårdsstyrelsen, DV och Brottsoffermyndigheten.

RPS lämnade sitt förslag till *Nationellt handlingsprogram för skydd av bevispersoner* till regeringen i december 2000.

Nedan ges en kort sammanfattning av förslaget.

5.2 Personkretsen

Tre olika personkategorier skall enligt RPS:s förslag kunna omfattas av det nationella handlingsprogrammet.

Den första gruppen avser s.k. bevispersoner. Härmed avses alla personer som under förundersökning och rättegång lämnar uppgifter, t.ex. målsägande, vittnen och medmisstänkta. För att kunna omfattas av programmet krävs att bevispersonen medverkar i förundersökning och rättegång rörande grov eller organiserad brottslighet.

Till den andra gruppen som enligt förslaget skall kunna omfattas av programmet hör bevispersonens make och barn och andra närstående personer.

Den tredje gruppen avser anställda inom rättsväsendet som utsätts för våld eller hot om våld i anledning av sitt arbete.

5.3 Övriga kriterier för inträde

Förutom kravet på att brottutredningen skall avse grov eller organiserad brottslighet uppställs i förslaget följande kriterier för inträde i programmet:

- Bevispersonens uppgifter skall ha betydelse för möjligheten att nå framgång med förundersökning och lagföring.
- Det skall finnas en hotbild mot bevispersonen eller dennes närstående på grund av de uppgifter som bevispersonen lämnar. Det skall röra sig om en allvarlig risk för brottsliga angrepp i form av hot, våld, trakasserier eller annan allvarlig kränkning.
- Den eller de personer som skall skyddas bedöms kunna acceptera och följa de direktiv för genomförandet av programmet som kan komma att lämnas.
- Andra skyddsåtgärder bedöms otillräckliga.
- Samtliga krav måste vara uppfyllda för att inträde skall beviljas.

5.4 Skyddsnivåer

I det nationella programmet skall enligt förslaget finnas fyra skyddsnivåer:

- 1) Omlokalisering och identitetsbyte.
- 2) Omlokalisering utan identitetsbyte men med olika sekretessskyddande åtgärder.
- 3) Tillfällig omlokalisering för senare återgång till bostadsorten.
- 4) Ingen omlokalisering men säkerhetshöjande åtgärder.

5.5 Basutbudet av åtgärder

Enligt förslaget skall det finnas ett basutbud av möjliga åtgärder och arbetssätt. Detta basutbud bör bestå av följande delar:

- Skyddat boende
- Sekretesskydd
- Tekniska åtgärder

- Fysisk övervakning
- Ekonomiska åtgärder
- Kontaktpersoner hos polisen/kriminalvården

Det skyddade boendet delas enligt förslaget in i tre nivåer – akut förflyttning, förberedd lägenhet och omlokalisering till ny bostadsort. Det bör också enligt förslaget finnas möjlighet till skyddad placering i anstalt av personer som ingår i programmet och som avtjänar ett fängelsestraff.

Ekonomisk ersättning skall enligt RPS kunna lämnas till de personer som tas in i programmet. Ersättningen skall kunna utgå för direkta kostnader som en hotad drabbas av. Exempel på poster som bör vara ersättningsgilla är kostnader för skyddat boende, tekniska installationer (t.ex. larm), läkarvård och flyttkostnader.

5.6 Beslut om programmet

Ansvar för handläggningen av programmet skall enligt RPS:s förslag ankomma på polisen. Den aktuella polismyndigheten har först att besluta i frågan om en viss person skall få inträda i programmet eller ej. Myndigheten har sedan rätt att besluta om olika åtgärder under handläggningens gång. Den ansvariga myndigheten har också rätt att utesluta en skyddad person ur programmet om uppsatta villkor eller direktiv inte följs.

Beträffande en bevisperson som är häktad eller undergår kriminalvård skall enligt förslaget kriminalvården besluta om vilka åtgärder som bör vidtas i programmet.

5.7 Organisationsfrågor

Enligt förslaget bör en särskild organisation inrättas inom polisen med regionala vittnesskyddsenheter. Dessa enheter bör organisatoriskt tillhöra respektive polismyndighet, företrädesvis storstadsmyndigheterna. En enhet för nationell samordning bör placeras vid Rikskriminalpolisen. Även inom kriminalvården bör det finnas ett par centralt placerade handläggare rörande programmet.

5.8 Bevisupptagning

RPS föreslår också att det införs en ny bestämmelse om bevisupptagning under en förundersökning. Behovet av en sådan möjlighet är enligt RPS främst strategisk och bevisupptagningen avser inte att ersätta förhör direkt inför domstol. Det strategiska ligger framför allt i antagandet att det för motparten framstår som mindre meningsfullt att försöka tysta ett vittne sedan uppgifterna väl en gång lämnats inför domstol.